

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սալն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտերմագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported CC BY-NC 3.0 license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած մեդիայով կամ կայքով
մեղմելով կամ ոչմեղմելով սովորական ստեղծելու իրաւոր ծրրը

You are free to:

Share – copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt – remix, transform, and build upon the material

Г. Караджян—С. Т. Аркомед. «А все таки она движется»,
драма в 4-х действиях из жизни политических ссыльных.

ՊՐՈԼԵՏԱՐՆԵՐ ԲՈՎՈՐ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ ՄԻՈՅԵՔԻ

ԲԱՅՑ ՅԵՎ ԱՅՆՊԵՍ ԵՎ ՇԱՐԺՎՈՒՄ Ե . . .

(E P U R S I M U O V E . . .)

ԳՐԱՄԸ ՉՈՐՑ ՅՈՐԺ.

(ՍԻՖԻՐԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՔՍՈՐՅԱԼՆԵՐԻ ԿՅԱՆՔԻ ՄՈՏ
ԱՆՅՅԱԼԻՑ)

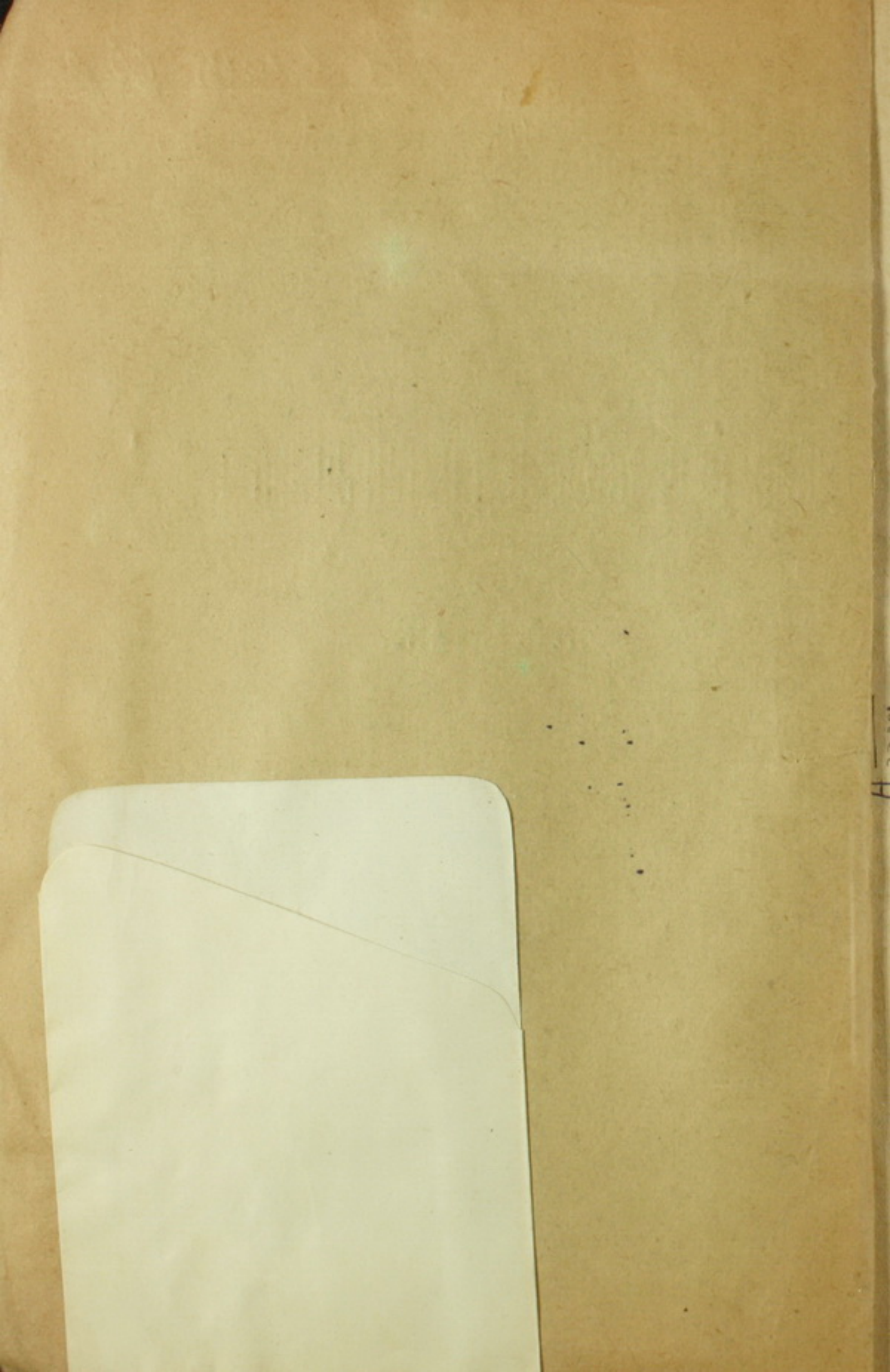
ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԵՏՅՈՒԳ

Գ Ր Ե Ց

ԳԵՎՈՐԻ ԶԱՐԱԶՅԱՆ

(Ս. Տ. ԱՐԿՈՄԵԴ)

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս — 1925

Г. Караджян—С. Т. Аркомед -А все таки она движется",
драма в 4-х действиях из жизни политических ссыльных.

ՊՐՈԼԵՏԱՐՆԵՐ ԲՈՂՈՐ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ, ՄԻՍՅԵՐ!

891.99

2

ԲԱՅՑ ՅԵՎ ԱՅՆՊԵՍ ՆԱ ՇԱՐԺՎՈՒՄ Ե...

(E PUR SI MUOVE...)

ԳՐԱՄԱ ՉՈՐՍ ԳՈՐԾ.

(ՍԻՖԻՐԻ ԲԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՔՍՈՐՅԱԼՆԵՐԻ ԿՅԱՆՔԻ ՄՈՏ
ԱՆՑՅԱԼԻՑ)

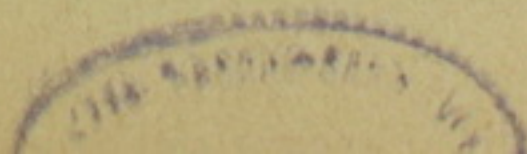
ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԵՏՅՈՒԴ

Գ Ր Ե Ց

ԳԵՎՈՐԴ ԶԼԻՆԻՆ

(Ս Ց. ԱՐԿՈՄԵԴ)

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս - 1925

Главлит № 145

Тифлис.

Тираж 1000.

Տ. Տ. Ք. Ա. Պալիկր. բաժնի 4-րդ տպարան, Պաշկ. փող. № 3.

ՆՎԵՐ ՊՐՈԼԵՏԱՐԻԱՏԻ ՀԵՐՈՍՈՒՅԻՆԵՐԻՆ

Անմոռանալի Լիզա,

Քեզ հետ Սիրիբի բանտերում ծանոթացա. լավ ճանաչեցի քեզ. դու իմ ուշադրութիւնն առանձնապէս գրավեցիր, դու մի անորինակելի անձնվիրութեամբ նվիրված եյիր այն իդեալներին, վորոնք մեր ընդհանուր իդեալներն եյին: Քո միակ մտազբաղմունքն եր բանվորութիւնը, նրա դատը և նրա պատմական միասիան: Դու չափազանց ազնիւ և մաքուր անձնավորութիւններից եյիր, գրավիչ, գեղեցիկ բնավորութեամբ, ինչպէս գեղեցիկ և դրավիչ եր և քո արտաքինը: Քեզ պէս իդեալիստ մարդիկ շատ քիչ եմ պատահել կյանքիս մեջ. դու կարծես մեր աշխարհից չեյիր, այլ ծնված եյիր մի ուրիշ ավելի բարձր աշխարհի համար: Քո իդեալիզմը տեղ չեր գտնում ներկա բուրժուազական կյանքի անիրավ և անարդար պայմաններում: Այդ պատճառով դու անկարող յեղար տանել և հաղթահարել քեզ հասած դժբաղդութիւնը: Վորքան յես աշխատեցի մյուս ընկերների հետ միասին ամոքել քո դատը վիճակը, ոգնել դուրս գալու քեզ խեղտող կոշմարից, վոչինչ չեղավ, բոլոր ջանքերն ապարդիուն անցան: Կյանքի անողոր հարվածներին չղիմացավ քո նազելի, քնքույշ կազմվածքը: Դու հավիտյան բաժանվեցիր մեզնից, թողնելով մեզ ընկերներին տխուր և վշտահար դրութեան մեջ: Բայց դու յերիտասարդական կյանքդ նվիրեցիր ամբողջապէս բանվորութեան մեծ դատի պաշտպանութեան: Դու անմոռանալի յես, ինչպէս անմոռանալի յեն ինձ համար Շուրան *), Կլարան **), Ռիբկան ***) և այլ պրոլետա-

*) Դրամայի հերոսուհին, այժմ վախճանված. նրան գնդակահարեցին Մոսկվայում 1908 թվին: Նրա իսկական անունն եր Ալեքսանդրա Սեվաստյանովա:

***) Կլավդիա Արկադիեւնա Ֆրանչեսկի (հայրական ազգանունը—Կոզան), սա թիֆլիսից աքսոր գնալով Սիրիբի իր ամուսնու հետ՝ վախճանվեց թոքերի բորբոքումից Արևելյան Սիրիբի Յակուտսկ նահանգում 1903 թվին:

***) Ռիբկա (Ռեբեկա) Գորովից—ողեսացի որիորդ, մանկավարժուհի, վորին Սիրիբից արտասահման փախչելու ժամանակ 1904 թվին ձերբակալեցին. ինչ յեղավ նրանից հետո նա, կենդանի յե, թէ մեռած, վոչ մի կերպ հայտնի չեղավ ինձ:

բական հերոսուհիները, վորոնց հետ տասնյակ տարիներ ընթաց-
քում առիթ է յեղել ինձ միասին պայքարելու հեղափոխական
քաղաքական ասպարեզում բանվորական ղեմակրատիայի բոլոր
տեսակի թշնամիներ զեմ:

Քեզ եմ նվիրում, անմոռաց Լիզա, և քո մյուս ընկերուհի-
ների—Շուրայի: Կլարայի, Ռիրկայի և այլոց անմեռ հիշատակին
այս դրամատիքական ետյուղը, վորը ձեր կյանքի գովքն է անում,
ձեր իղեալները յերգում:

Հարգանք ձեր մեծ հիշատակին:

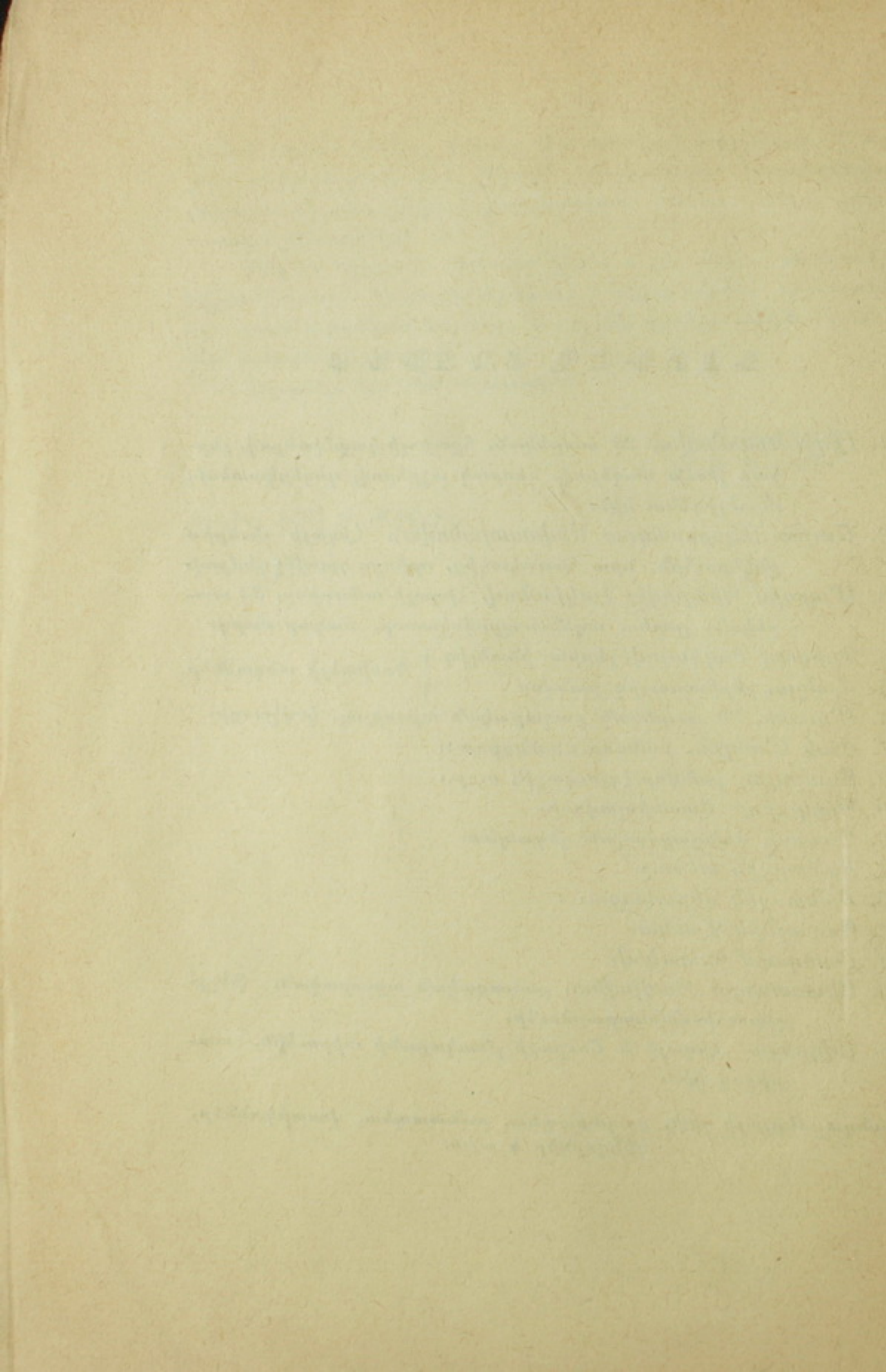
Գ. Ղարաջյան
(Ս. Տ. Արգունես)

Հուլիս, 1921 թ. Թիֆլիս.

Գ Ո Ր Ծ Ո Ղ Ա Ն Ձ Ի Ն Գ

1. Լիզա Կրասնովա, 25 տարեկան, հրաշալի կազմվածքով, յերկար թուխ մազերով, սևորակ աչքերով, գեղեցկատեսիլ ինտելիգենտ կին:
2. Շուրա (Ալեքսանդրա Սեփասայանովա), Լիզայի մտերիմ ընկերուհին, նրա հասակակից, որիորդ գրավիչ դեմքով:
3. Մարսիմ Պետրովիչ Լուկիանով, Լիզայի ամուսինը, 32 տարեկան, լրտես, ազենտ-պրովոկատոր, ճաղար մարդ:
4. Գրիգորի Բայկալով, յերիտ. ինտելիգ. } Կոմիտեյի անդամներ
5. Վանյա, յերիտասարդ բանվոր }
6. Մարտո, 35 տարեկան քաղաքական աքսորյալ, կովկասցի:
7. Ժակ Մակլին, բանվոր «բունդիստ»:
8. Պավլուշա, բանվոր (գյուղացի) ս. բ.:
9. Պրոկուրոր Ստանիսլավսկի:
10. Պապով, ժանդարմական գնդապետ:
11. Բանտային տեսուչ:
12. Բանտային վերակացու:
13. Պարաշնիկ Վասկա:
14. Ժանդարմ Կազակով:
15. Անաստասյա Պավլովնա, քաղաքական աքսորական, Ֆելդշերուհի-մանկաբարձուհի:
16. Ավդոսյա, Լիզայի և Շուրայի բնակարանի տիրուհին, տարիքով կին:

Փանդարմերյայի շեֆ, քաղաքապետ, բանտապետ, վոստիկաններ, զինվորներ և այլն:

Գ Ո Ր Մ Ո Ղ ՈՒԹ Յ ՈՒՆ Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

ԿՐԱՍՆՈՑԱՐՍԿԻ ԿԵՆՏՐ. ԲԱՆՏՈՒՄ

Բաճառի կանցելարիայի մի սենյակը, վորտեղ տեղի յեն ունենում ժանդարմական հարցաքննությունները: Սենյակում կան, մի գրասեղան և մի քանի աթոռներ: Պատից կախված են Նիկոլայ II կայսրի պատկերը:

Ժանդարմական գնդապետ Պապով և պրոկուրոր Ստանիսլավսկի:

Գնդապետը հաղորդում է պրոկուրուրին գաղտնի կազմակերպության ձերբակալման մանրամասնությունները:

ԺԱՆԴ. ԳՆԴ. ՊԱՊՈՎ. Ձերդ գերազանցություն, գաղտնի այս կազմակերպության ձերբակալումը մեծ նշանակություն ունի. ձերբակալված են քաղաքի կենտրոնական կոմիտեյի գաղտնի տպարանը և կոմիտեյի ղեկավարող անդամները:

ՊՐՈԿ. ՍՏԱՆԻՍԼԱՎՍԿԻ.—Ամբողջ կանգնե՛ք և արգյոք ձերբակալված:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ.—Վո՛չ, առայժմ միայն մի քանիսը, կոմիտեյի գլխավոր անդամները. մյուսների ձերբակալության հետապնդումը շարունակվում է: Մեր ազենատ Մաքսիմը ներկա գեպքում մեծ գործ կատարեց.

ՊՐՈԿ. ՍՏԱՆԻՍԼ.—Ի՞նչպես:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ.—Այո՛, նա վորպես մեր գաղտնի աշխատակից-ազենատ՝ հանցավոր կազմակերպության ամենամոտ մարդը դարձավ. նա ղեկավարներից էր և կոմիտեյի պատասխանատու անդամներից մեկը. նա ամուսնական

կապով ապրում եր կոմիտեյի կին-անդամ Լիզա Կրասնովայի հետ: Այս բոլորը մեզ հնարավորութուն տվեց կազմակերպութեան բոլոր գաղտնիքները իմանալ, կազմալուծել հանցավոր ընկերակցութիւնը:

ՊՐՈԿ. ՍՏԱՆԻՍԼ. — Շատ լավ, շատ լավ:

Ճ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — (Չանգահարում ե. մտնում ե պահապան ժանդարմ Կազակովը). Լսիր, Կազակով, պետք ե հերթով բերել այստեղ քաղաքական բանտարկյալներից — բանվոր Վանյաին, Գրիգորի Բայկալովին, Լիզա Կրասնովային, Ալեքսանդրա Սեվաստիանովային, ժակ Մակլինին. հասկացար:

ԿԱԶՍԿՈՎ. — Լսում եմ, Ձերդ Բարձրապատվութիւն (դուրս ե գնում):

Ճ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — (Պրոկուրորին). Հարցաքննութեան առաջին օրը նրանցից վոմանք հարցերին վոչ մի պատասխան չեյին տալիս կամ տալիս եյին բոլորովին կողմնակի պատասխաններ. մյուսները հրաժարվեցին նույնիսկ արձանագրութեան տակ ստորագրել:

ՊՐՈԿ. ՍՏԱՆԻՍԼ. — Դա, ինչպես ձեզ հայտնի յե, մի սխառեմ ե, վոր ընդունված ե հեղափոխական վորոչ շքաններում, լուել, պատասխաններ չտալ, ցուցմունք չներկայացնել:

Ճ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — Այդպիսով անհնարին ե լինում գործի վրա լույս սփռել:

ՊՐՈԿ. ՍՏԱՆԻՍԼ. — Սակայն ամեն հնարավոր միջոցներ գործ դնելու յե, ազդելու նրանցից ավելի թույլերի ե տատանվողների վրա, խոստովանութիւններ ե փաստեր ստանալ նրանցից: (Մտնում ե քսնվոր Վանյան ժանդարմ Կազակովի յեվ քանտային վերակացվի հսկողութեան տակ):

Ճ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — (Վանյաին). Առաջ յեկեք սեղանի մօտ, նստեցեք (Վանյան նստում ե աթոռին): Դուք այս անգամ պ. պրոկուրորի ներկայութեամբ պետք ե տաք առանց այլևայլութեան ճիշտ ցուցմունքներ: Մենք հաստատ

տեղեկություններ ունինք, վոր դուք գաղանի հանցավոր ընկերության և կոմիտեյի աչքի ընկնող անդամներից եք: Ի՞նչ կասեք: (Գնդ. Պապովը պատրաստվում և զընկ իր ստացած պատասխանները):

ԲԱՆՎՈՐ ՎԱՆՅԱ.—(Համարձակ). Յես վոչինչ ասելիք չունեմ. յեթե դուք սրա կամ նրա մասին տեղեկություններ ունեք, այդ ինձ չի վերաբերում. վարվեցեք ձեր ժանդարմական ու լրտեսական տեղեկությունների համաձայն (զնդ. Պապովը շտապ գրում և շարունակ):

Ճ. Գ. ՊԱՊՈՎ.—(Խրոխտ ձայնով). Քաղաքավարի խոսեցեք, դուք կանգնած եք իշխանության ներկայացուցիչների առաջ, վորոնցից կախված է ձեր կյանքն ու ապագան: Ասացեք, դուք կազմակերպության կոմիտեյի անդամ եք և վարել եք հակակառավարչական հանցավոր գործունեություն, վճարտեղ, յե՞րբ և վճիռ դեպքերում: Իմացեք, վոր մեզ բոլորը հայանի յե:

Բ. ՎԱՆՅԱ.—(Վճռականապես). Յես ձեզ արդեն միանգամ հայտնեցի, վոր ձեր վոչ մի հարցին պատասխանողը չեմ:

ՊՐ. ՍՏԱՆԻՍԼ.—(Իշխանական ձայնով). Դուք պետքե իմանաք, վոր ձեր այդ սխտեմատիկ բացասությամբ սաստիկ ծանրացնում եք ձեր դրությունը:

Բ. ՎԱՆՅԱ.—Մեր բանվորներիս դրությունը յերբեք ավելի թեթև չի յեղել, քան այժմ ևհետո՝ բանտային ամենածանր պայմաններում, ինչպես դուք կարող եք կարծել, պ. պրոկուրոր:

Ճ. Գ. ՊԱՊՈՎ.—Ուրեմն դուք վոչ մի հարցին չեք ուզում պատասխանել, դուք բացասում եք ամեն ինչ: Ստորագրեցեք այս արձանագրության տակ, վոր չեք ուզում վոչ մի հարցին ել պատասխան տալ:

Բ. ՎԱՆՅԱ.—Յես վոչ մի բանին ել ստորագրողը չեմ:

Ճ. Գ. ՊԱՊՈՎ.—(Զայրացած). Դա արդեն չափազանց է:

ՊՐ. ՍՏԱՆԻՍԼ. — (Բարձրաճայն) Այս արդեն անհնարին եւ անյերևակայելի:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — Դուք չեք մտածում այն մասին, թե ինչ խստություններ կը դործադրվի ձեր վերաբերմամբ:

Բ. ՎԱՆՅԱ. — Յես արդեն ասացի եւ ավելորդ եմ համարում կրկնել:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — (Կոպտաբար). Դեհ, գնացեք, հեռացեք. ձեր վարմունքի հետևանքը դուք շուտով կը ճաշակեք (զանգահարում եւ, ներս են մտնում Կազակովը վերակացվի հետ) Կազակով, վերակացու, տարեք սրան իր կամերան, հետևյալը թող գա, Գրիգորի Բայկալովը (դուրս են գնում):

ՊՐ. ՍՏԱՆԻՍԼ. — Այս տգետ, հագիվ գրագետ բանվորները շատ համառ եւ աներես են լինում:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — Սաստիկ հանգուզն են, մանավանդ նրանք, վորոնք շփվելով ավելի ինտելիգենտ հեղափոխականներին հետ, անցել են հեղափոխական բովով: (Գրիգորին Բայկալով ժանդարմի յեւ վերակացվի ուղեկցությամբ):

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — Մոտեցեք, պ. Բայկալով, համեցեք, նստեցեք. (Բայկալովը նստում եւ). Դուք իրավաբանական ֆակուլտետի ուսանող եք յեղել Ղազանի համալսարանում, այդպես չե՛:

ԲԱՅԿԱԼՈՎ. — Այո:

ՊՐ. ՍՏԱՆԻՍԼ. — Ավարտել եք իրավաբանական ֆակուլտետը:

ԲԱՅԿԱԼՈՎ. — Վո՛չ, վերջին կուրսումն եյի. պատրաստվում եյի գնալ այս տարի. ավարտելու, անսպասելիորեն ձերբակալվեցի. դա խանդարեց: («Անսպասելիորեն» խոսքը ծիծաղ եւ սուաջ քերում):

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — (Հեզնորեն). Ուրեմն դուք կարծում եք, վոր «անսպասելիորեն» են բանտարկել ձեզ:

ԲԱՅԿԱԼՈՎ. — Այո, այդ բանում ավելի քան համոզված եմ:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ.—Ուրեմն դուք պետութեան հանդեպ ձեզ հանցավոր չեք զգում, հակապատարհական վոչ մի քայլ կամ գործ չեք կատարել:

ԲԱՅԿԱԼՈՎ.—Ամենևին:

ՊՐ. ՍՏԱՆԻՍԼ.—Մեզ ամեն ինչ հայտնի չե ձեր վերաբերութեամբ, թե դուք ինչ դեր եք խաղացել, ինչպիսի գործեր եք կատարել որինական պետութեան դեմ:

ԲԱՅԿԱԼՈՎ.—Պետականութեան դեմ յես վոչինչ չեյի կարող անել. այդ բանին ընդունակ են միայն անարխիստները, իսկ յես անարխիստ չեմ:

ՊՐ. ՍՏԱՆԻՍԼ.—Վոչ պետականութեան դեմ, այլ գոյութիւն ունեցող որինական պետութեան դեմ, միապետութեան դեմ: Հեղափոխականներդ ձգտում եք տապալել միապետութիւնը և փոխարինել այն հանրապետութեամբ:

ԲԱՅԿԱԼՈՎ.—Դուք իրավունք ունեք յենթադրութիւններ անել և ձեր ստացած տեղեկութիւնների վրա հիմնվելով սրա, նրա վրա մեղադրանքներ բարդել:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ.—(Զայնը քարծրացնելով). Այստեղ մենք չենք յեկել փիլիսոփայական հարցերով զբաղվելու: Դուք մեղադրվում եք հակապետական ալ և այլ հանցանքների մեջ, գաղտնի կազմակերպութեան և կոմիտեյի անդամ և ղեկավար լինելու մեջ. ասացեք առանց այլևայլութեան, համարձեւ եք ձեզ մեղավոր:

ԲԱՅԿԱԼՈՎ.—Յես վոչ մի բանում ինձ մեղավոր չեմ ճանաչում:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ.—(Զայրացած). Այդ դեպքում ստորագրեցեք այս արձանագրութեան տակ (Բայկալովը կարդալուց հետո՝ ստորագրում և):

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ.—(Զանգահարում և. մտնում են ժանդարմը յնվ վերակացուն). Թող գա հետեյալը—Լիզա Կրասնովան: (Նրանք տանում են Բայկալովին):

ՊՐ. ՍՏԱՆԻՍԼ.—Բայկալովը դիպլոմատիական խաղ է խաղում. նա կարծում է, թե մենք նրան չենք հասկանում:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — Այո, նա սովետաություններով կամենում է միայն վարագուրել իրան: (Մանուս և Լիզան համարձակ քայլվածքով վերակացվի յնվ ժանդարմի նետ, վորոնք խկույն դուրս են գնում):

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — Որիորդ Լիզա կրասնովա, (պրոկուրորը Լիզային նշան և անում նստելու աթոռի վրա. Լիզան նստում և) բարեհաճեցեք մեր բոլոր հարցերին ստույգ պատասխաններ տալ: Դուք կիե՞վ քաղաքից եք, այդ քաղաքի համալսարանն ավարտած: Այնտեղ մասնակցել եք հեղափոխական քաղաքական գործունեության, վորպես սոցիալ-դեմոկրատ, վորի համար աքսորվել եք Սիբիր կրասնոյարսկ քաղաքը. այստեղ ել շարունակեցիք նույն ստորյերկրյա հանցավոր գործունեությունը, վորպես տեղիս կազմակերպության ղեկավար, կոմիտեյի անդամ և նույնիսկ գաղտնի տպարանի գրաշար: Հանձն եք առնում այս մեղադրանքները, այո, թե վոչ:

Լիզա. — Նման հարցերին յես վոչ մի կերպ պատասխանել չեմ կարող:

ՊՐ. ՄՏԱՆԻՍԼ. — (Մեղմությամբ). Դուք ինտելիգենտ կին եք և վորպես այդպիսին՝ պատվազգաց և ազնվամիտ. խոստովանվեցեք ազնվությամբ բոլորը, դուք այդպիսով միայն ձեր վիճակը կը թեթևացնեք:

Լիզա. — Իմ անձնական բարեկեցության և վիճակի մասին յես յերբեք չեմ մտածել. ինձ անհնարին և ձեր հարցերին պատասխանել. կրկին խնդրում եմ ազատել ինձ նման հարցերից:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — Պատասխանատվության կանչված պետական հանցավորների հարցաքննությունն և կատարվում այստեղ և դուք պարտավոր եք վորոշ հարցերին պատասխան տալ կամ չտալ:

Լիզա. — Ահա և հայտնում եմ, վոր վորոշ հարցերին պատասխան չեմ կարող տալ:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — Ձեր հայրական ազգանունն և կրաս-

նովա. աստղեր՝ ինչ հարաբերությունների մեջ եք յեղել Մաքսիմ Լուկյանովի հետ:

ԼԻՉԱ. — (Փոքր ինչ շփոթված): Ի՞նչ կապ ունի այդ հարցը ձեզ գրողեցնող գործի հետ:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — Դա սերտ կապ ունի այդ գործի հետ. ամուսնական կենսակցության մեջ եյիք Մաքսիմ Լուկյանովի հետ, այնպես չէ:

ԼԻՉԱ. — Այո, ինչ եք կամենում գրանով ասել:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — Դուք գիտեյիք, վոր նա գաղտնի կազմակերպության մեջ աչքի ընկնող դեր եր կատարում և կոմիտեյի պատասխանատու ղեկավարներից մեկն եր:

ԼԻՉԱ. — Այդ յես չգիտեմ և վոչինչ չեմ կարող ասել այդ մասին:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — (Հեզմորեն): Հ՛ում, վոչինչ չգիտեք, վոչինչ չեք կարող ասել: Դուք ներկայումս պատճառավոր եք, անցյալում Մաքսիմ Լուկյանովից յերեխա ունեցել եք դարձյալ:

ԼԻՉԱ. — (Շփոթված, քողոքի ձայնով): Խնդրում եմ մի թույլ տաք ձեզ ամուսնական ներքին կյանքին վերաբերյալ հարցեր շոշափելու:

ՊՐՈԿ. ՍՏԱՆԻՍԼ. — Նման մասնավոր հարցերը միայն նպատակ ունեն լույս սփռելու հանցավոր գործունեյության բնույթի, տևողության և այլ պարագաների վրա:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — Դուք մի՞թե կարող եք բացարձակապես ուրանալ ձեր հակապետական գործունեյությունը կիեվում և այստեղ — կրասնոյարսկում, վոր դուք քաղաքական բեցիդիվիստ եք, կոմիտեյի անդամ, գրաշար և այլն:

ԼԻՉԱ. — Դուք կրկնում եք նույն հարցերը, վորոնց պատասխանելուց յես արդեն հրաժարվեցի:

ՊՐ. ՍՏԱՆԻՍԼ. — Սպասելի յեր, վոր դուք, մայր լի նելու ծանր դրության մեջ գտնվելով՝ ավելի ևս չեյիք ծանրացնի ձեր վիճակը. սակայն ձեր վերաբերմունքը ցույց ե տալիս բոլորովին հակառակը:

ԼԻԶԱ. — Տարրական մարդասիրութիւնը պահանջում էր կնոջ այս դրութեան մեջ բանտ չդնել և տանջանքների չենթարկել:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — (Բորբորված): Ձեր մարդասիրական խրատները ձեզ համար սրահեք. մենք գիտենք, թե ինչ ենք անում (խտախլ զանգահարում եւ մտնում են ժանդարմը յեւ վերակացուն): Տարեք այս կնոջը, բերեք այստեղ Ալեքսանդրա Սեփաստիանովային: (Դուրս են գնում):

ՊՐ. ՍՏԱՆԻՍԼԱՎ. — Չարմանալի ֆրագյորներ են այս սոցիալիստները:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — Յեւ վ ֆանտազյորներ, կալիւլացնեմ յես, անտանելի անձնապատան և հանդուգն:

(Մտնում եւ Շուրան ժանդարմի յեւ վերակացվի ուղեկցութեամբ):

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — Համեցեք ավելի մոտ: (Շուրան համարձակ քայլերով մոտենում եւ, գրասեղանի առաջ կանգնում): Դուք մեղադրվում եք ծանր հանցանքների մեջ, վորպես Լիզա Կրասնովայի մոտ ընկերուհի և գործակիցը. դուք մասնակցել եք հանցավոր կազմակերպութեան հեղափոխական բոլոր գործերին:

ՇՈՒՐԱ. — Ամենևին. ձեր տեղեկութիւնները իմ մասին սխալ են և բոլորովին անհիմն:

ՊՐ. ՍՏԱՆԻՍԼԱՎ. — Մենք վկաներ ունենք և հաստատ տեղեկութիւններ:

ՇՈՒՐԱ. — Բոլորը սուտ եւ. ո՞վքեր են ձեր վկաները, վո՞րն եւ ձեր հաստատ տեղեկութիւնների աղբյուրը:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — (Բորբորված): Այդ ձեզ բնավ չի վերաբերում. ուղղակի պատասխանեցեք, դուք ձեզ հանցավոր ճանաչո՞ւմ եք, թե վո՞չ:

ՇՈՒՐԱ. — Ամենևին վոչ. յես չգիտեմ, ինչ հանցանքների մասին եւ այստեղ խոսքը:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — Այն հանցանքների մասին, վոր հայբենիքի և գահի դավաճան քաղաքական մի կազմակեր-

պություն, վորի անդամներից մեկը հանդիսանում էք դուք, նպատակ է դրել ամենամանարդ, ապորինի ճանապարհով և միջոցներով խռովություններ և խլրտումներ առաջ բերել միապետական ուժիմը տապալելու համար: Ահա՛ ձեր վոճրագործությունը:

ՇՈՒՐԱ. — Դուք զանազան բանասարկու, ստոր, վարձկան ազենտների և լրտեսների հազորդած տեղեկությունների հիման վրա մեղադրական ակտեր էք կազմում. վոճրքան նրանք արժեք կարող են ներկայացնել արդարադատության տեսակետից: (Պրոկուրորը յնվ ժանդարմապետը սաստիկ զայրացած):

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — (Բարձրաձայն, կոպտությամբ). Ինչպես էք համարձակվում այդպիսի լեզվով խոսելու. իմացե՛ք, վոր մեր «արդարադատությունը» գիտե՛ ձեզ պեսներին ըստ արժանույն պատժելու (շտապ կազմում և արձանագրությունը): Ահա՛, ստորագրեցե՛ք այս պրատակովի տակ, վորի մեջ արձանագրված են ձեր պատասխանները:

ՇՈՒՐԱ. — (Վճռականապես). Յես չեմ ստորագրի:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — (Բարձրաձայն կանչում և). Կազադով, (ներս են մտնում Կազակովը յնվ վերակացուն). Հեռացրե՛ք իսկույն այս բանտարկյալին, թող գա հետևյալը (Կազակովը կոպտությամբ ընկում և Շուրայի թեմից, իսկ Շուրան ույժ գործ դնելով ձեռքի թափով ազատում և իր թեմը ըողոքի արտահայտությամբ):

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — (Պրոկուրորին). Որինական միջոցներով անհնարին է այս մարդկանց հետ վարվել. ամենախիստ, ճնշիչ միջոցները կարող են միայն սրանց խելքի բերել:

ՊՐ. ՍՏԱՆԻՍԼ. — Համաձայն եմ. սլատժական ծայրահեղ միջոցները թերևս կարող են ազդել նրանց վրա: (Ներսեն ընրում ժակ Մակլինին):

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. — Մոտեցե՛ք, ժակ Մակլին. դուք ազդով հրյա յեք. ձեր իսկական անունը Յանկել է, բայց ա-

նունը ֆրանսերենի փոխված ժակ եք դարձրել. դուք պատկանելով հրյական «Բունդ» կոչված հանցավոր կուսակցության, յեռանդուն մասնակցություն եք ունեցել տեղական ս. դ. հակակառավարչական կազմակերպության: Ի՞նչ կարող եք ասել:

ԺԱԿ ՄԱԿԼԻՆ.— Յես վոչինչ չունեմ ասելու. այդ դուք եք ասում, վոր այդպես է:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ.— (Բարձրաձայն). Այստեղ կատակ չեն անում ձեզ հետ. հրյաները հանդիսանում են մեր կայսերական իշխանության ամենամիաստկար տարրը. դուք ձեր ազգայինների մեջ բացառություն չեք կազմում:

ԺԱԿ ՄԱԿԼԻՆ.— Պարոն ժանդարմ, յես ել կատակ չեմ անում, վոր դուք անտիսեմ... («անտիսեմիտ» քառը շնն թույլ տալիս վերջացնել):

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ.— (Արագ կտրելով նրա խոսքը). Չայնդ կտրիր, հանդունդն արարած, յես ժանդարմ չեմ...

ՊՐ. ՍՏԱՆԻՍԼ.— (Հրամայաբար). Այսպիսի նախալներին պետքե կարցերում փակել և բողբի հարվածներով ուղղել: Հեռացրեք սրան այստեղից:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ.— (Սաստիկ զանգահարում և, մանում են կազակովը յեվ վերակացուն). Տարեք սրան իր կամերան (դիմելով վերակացվին). ասացեք բանտապետին, վոր սրան բանտային ամենախիստ ուեժիմի տակ պահե:

ԺԱԿ ՄԱԿԼԻՆ.— (Դուրս գնալիս դռան շեմքին հեզնորեն քարձր ծիծաղում և) հա, հա, հա (դուռս և գնում):

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ. Տեսեք, ինչ լիբբ արարած է:

ՊՐ. ՍՏԱՆԻՍԼ.— Նախալությունը ջհուգների ազգային հատկանիշն է:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ.— (Մի քանի վայրկյան թղթեր և քրքրքրում յեվ ինչ վոր նշանակում և արձանագրությունների մատյանում. հետո զանգահարում և, ներս և մանում կազակովը). Կազակով, կանչիր այստեղ բանտարկյալ մեր ագենտ Մաքսիմ Լուկիանովին:

ԿՍՁԱԿՈՎ.— Լսում եմ, ձերդ բարձրապատվութիւնն (դուրս և զնում):

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ.— Այսոր ել քննութիւնը բոլորովին ապարդիւն անցավ. այս կատաղի մոլեռանդ մարդիկ այնպիսի վնասակար միջատներ են, վորոնց միայն պետքեւ ամենաարմատական միջոցներով բնաջինջ անել:

ՊՐ. ՍՏԱՆԻՍԼ.— Ազենտ Լուկիանովի վկայութիւններն ու ցուցմունքները կարող են անբավարար համարվել, յեթե չկան այլ վկաների ցուցմունքներ և թե հենց իրենց հանցավորների միջից սրա կամ նրա խոստովանութիւնները:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ.— Բոլորովին աներկբա պետքեւ համարել ազենտ Մաքսիմի վկայութիւնները: Նա ամբողջապես նախրված եւ միապետութեան շահերին և ապացուցել ե իր հաւատարմութիւնը. նա դարգացած ինտելիգենտ և ազնիւ մարդ ե, մի բան, վոր ավելի վստահութիւն և հավատ ե ներշնչում դեպի ինքը:

ՊՐ. ՍՏԱՆԻՍԼ.— Այդ այդպես ե, սակայն արդարադատութիւնը չե կարող բավարարվել միայն մեկի և այն ել ծառայողի, նույնիսկ վստահելի համարված պաշտոնյայի վկայութիւններով:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ.— Պետքեւ միայն պահանջել ազենտ Մաքսիմից ստուգել և վերաստուգել իր ներկայացրած տեղեկութիւնները և ցուցմունքները և ըստ այնմ գործին ընթացք տալ: (Այդ ըոպելին Մաքսիմը մտնում ե յեւ ակնածութեամբ գլուխ և տալիս իր իշխանապորներին):

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ.— (Սիրալիր). Բարև, Մաքսիմ Պետրովիչ, նստեցեք, խնդրեմ. հա, ինչպես եք կամերայում, վազված՝ հո շատ չեք նեղվում:

ՄԱՔՍԻՄ.— Վոչ, ձերդ բարձրապատվութիւն. յես բոլորովին ազատ եմ ինձ զգում, հենց այնպես, ինչպես իմ բնակարանում. ազատ դուրս եմ գալիս, զբոսնում եմ և լավ սնունդ ստանում:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ.—Մաքսիմ Պետրովիչ, չարագործները խոսքը մեկ են արել—ցուցմունք չտալ, վոչինչ չասել շանցանքի խոստովանություն թվում է, թե անհնարին և սպասել նրանցից:

ՊՐ. ՍՏԱՆԻՍԼ.—Այդ պատճառով, Մաքսիմ Պետրովիչ, ձեզ վրա խիստ պատասխանատվություն է ընկնում ձեր տված տեղեկությունների համար, չլինի թե նրանք խտացրած կամ գունավորված լինեն:

ՄԱՔՍԻՄ.—Ձերդ գերապատվություն, վորպես մասնակից գաղտնի գործունեության՝ իմ ներկայացրած գեպքերը և փաստերը յես բոլորովին ճշտությամբ եմ հաղորդել:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ.—Այդ մասին մենք վոչ մի կասկած չունենք. այնուամենայնիվ սխալմունքներ և թյուրիմացութուններ կարող եյին տեղի ունենալ:

ՄԱՔՍԻՄ.—Համենայն դեպս շինծու, հնարովի բան չե կարող լինել իմ տված տեղեկությունների մեջ:

ՊՐ. ՍՏԱՆԻՍԼ.—Հենց թեկուզ այն պատճառով, վոր անգիտությամբ սխալմունք կամ թյուրիմացություն կարող եր տեղի ունենալ՝ պետքե նորից ճշտել, ստուգել ձեր տվյալները:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ.—Յեվս առավել ի նկատի ունենալով այն հանգամանքը, վոր մենք չունենք այլ տեսակի վկայություններ և ցուցմունքներ, բացի ձեր ներկայացրած մերկացումները:

ՄԱՔՍԻՄ. Յես կը կատարեմ ճշտությամբ, ինչ վոր ինձնից պահանջվում է. վոչ մի բան, վոր չե համապատասխանում միապետության շահերին և ձեր հրամանին, չե կարող ինձնից վրիպել:

Ժ. Գ. ՊԱՊՈՎ.—Մաքսիմ Պետրովիչ, ձեզ բանտարկեցինք և յերկար պահեցինք բանտում հասկանալի պատճառով: Մի քանի որից հետո ձեզ բաց կը թողնենք: Այո-

դուժյունն ենք ցանկանում ձեզ և հույս ենք տածում ձեր անձնվեր ծառայութեան վրա:

ՄԱՔՍԻՄ.— Իմ պատվական իշխանավորներ, բոլորովին վստահ չեղեք ինձ վրա, իմ ամենահպատակորեն հավատարմութեան և անձնվիրութեան վրա նորին կայսերական մեծութեան զահին և անսասան իշխանութեան: (Հավանութեան նշաններ իշխանավորների կողմից. ժանդարմապետը վերցնում և իր պորտֆելը, պրոկուրորը յեզ նա դուրս են գնում):

ՄԱՔՍԻՄ.— (Մենակ). Գործս աջող ե գնում. իշխանավորներս զոհ են ինձնից, յես ել զոհ եմ նրանցից. ամենայն շիտակութեամբ կը կատարեմ իմ պարտքը. անխտիր ամեն միջոց ներելի յե նպատակին հասնելու համար: Վոչընչացնել կրամոլան, միապետութեան բոլոր թշնամիներին և դավաճաններին, ահա իմ գործունեյութեան բարձր նպատակը: Վոչ մի բան չի կարող ինձ այդ բանից շեղել: Յեա պատրաստ եմ դահճի դեր ստանձնել կրամոլնիկներին զընդակահարելու կամ կախելու, միայն թե իմ և ինձպեսների գործունեյութիւնը հաղթանակով պսակվի: Դեհ, ուրեմն անվախ քայլերով դեպի գործ, դեպի հաղթանակ (դուրս և գնում):

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ի Յ Ր

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՐԿՐՈՐԴ

Ի Ը Ն Տ Ո Ւ Մ

Լիզայի և Շուրայի կամերան մի փոքրիկ մութ սենյակ է, վորի պատերից մեկի վերին մասում առաստաղին կից՝ կա յերկու փոքր լուսանցք. կամերայի դուռը դրսից հաստ փականքով կողպւած է, վորը բանալու ժամանակ շոնչում է. դուռն ունի փոքրիկ դռնակ (Ֆորտոչկա), վորը վերակացուն, յերբ հարկավոր է լինում, բաց ու խուփ է անում: Խցի մեջ կա յերկու տարուրետ, մի հասարակ կուշետ (թախտ) և մի մահճակալ անկողնով. կա և մի հին փոքր սեղան:

Շուրան բացակա չէ, կանչել են բանտի գրասենյակը: Լիզան մահճակալի վրա նստած՝ խորասուզւած է մտածմունքների մեջ: Հանկարծ դրսից դռան փոքրիկ Փորտոչկան կիսով չափ բացվելով մի տոմսակ են նետում կամերայի ներսը:

Լիզա.—(Անհամբերությամբ վերցնում է տոմսը յեվ նայում): Մաքսիմից է նամակը: (Կարդում է մտքում անհամբերությամբ յեվ շփոթւած): Այնպիսի վրդովեցուցիչ բաներ է գրում Մաքսիմը բանտից, վորոնցից կարելի չէ միայն ցնորվել: Վերջին ժամանակները դուրսն ել, տանն ել նա այլևս այն չէր, ինչ վոր առաջ. բոլորովին փոխւած՝ շատ տարորինակ է իրան սլահում: Չեմ կարող այլևս համբերել, սպասել. Շուրան գիտե այդ բոլորը, պետք է Մարտոյին ել գրել, Մարտոյի հետ ևս խորհրդակցել այդ մասին: Յես նրան խսկույն կը գրեմ. բացի այդ՝ դրացի ընկեր կալանավորին կը խնդրեմ, պատի թխկոցով՝ մյուս կալանավոր ընկերների միջոցով Մարտոյին հաղորդել, վոր այսօր վորևէ կերպ աջողացնի ինձ հետ տեսնվելու ընդհանուր գրոսավայրում:

(Լիզան մոտենում և պատին յեւ հարեւան կամերայում նստած քաղաքական կալանավորին պատի թխկոցով—զարկի պայմանական նշաններով հենց այնպես, ինչպես հեռագիրն են զարկում—խնդրում և ընկերների միջոցով նույն ձեւով կամ այլ կերպ հաղորդել Մարտոյին, վոր շատ կարեւոր գործ ունի նրա հետ յեւ անպատճառ հարմարեցնի զալ իրան տեսնելու զքոսանքի ժամին։ Ընկեր կալանավորն իր կողմից նույն թխկոցով պատասխանում և Լիզային։

ԼԻԶԱ.—Ընկերը հայտնում և, վոր անպայման կը կատարե իմ խնդիրը։

ՊԱՐԱՇՆԻԿ ՎԱՍԿԱ.—(Այդ միջոցին հսկիչ վերակացուն շնագալից դուռը քացում և, մտնում և պարաշնիկը, վորը միշտ արեստանսի շորեր ունի հագած, քերելով Լիզայի յեւ Շուտայի համար մեծ շայնիկով յեւի տված ջուր թեյի համար. վերակացուն դրսից դռան շեմքին ձեւի համար հսկում և, վոր պարաշնիկը զրույցներ շանի կալանավոր Լիզայի հետ։ Պարաշնիկը շատ ցած ձայնով)։ Ընկեր, մի քանի րոպե առաջ նամակ դցեցի Քորտոշկայից, նկատեցիք արդյոք։ (Այդ միջոցին պարաշնիկը իր մեծ շայնիկից ջուր և ածում Լիզայի թեյամանի մեջ)։

ԼԻԶԱ.—(Նույնպես ցած)։ Այո, շնորհակալ եմ. յես նամակ կը պատրաստեմ հենց այսոր ճաշից առաջ, այնպես արա, վոր հանդիպելով ինձ վերցնես և հասցնես ընկեր Մարտոյին, հասկացար։

ՊԱՐԱՇՆ. ՎԱՍԿԱ.—Աչքիս վրա. բազարնիկին ձեր պատվիրած մթերքները ձեզ հասցնելու րոպեյին նամակը կը տաք ինձ։

ԼԻԶԱ.—Շատ բարի. շնորհակալ ենք քեզնից, ընկեր վասկա, քո մեզ ցույց տված ծառայությունների համար։

ՊԱՐԱՇՆ. ՎԱՍԿԱ.—Ել մենք, քրեականներս ինչու համար ենք, վոր ձեզ քաղաքականներիդ չծառայենք։

ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.—(Դրսից)։ Վասկա, վերջացրու, դուրս

արի շուտով: (Վասիկան շտապ դուրս ե գնում: Լիզան, նստելով իսկույն սեղանի մոտ՝ սկսում ե նամակ գրել. դուռը դեռ չփակված, շեմքին ինչ վոր խոսակցության փսփսոց ե լսվում վերակացվի հետ: Մարտոն անակնկալ կերպով ներս ե մտնում կամերա. դուռը կիսով շափ գոցվում ե:

ԼԻԶԱ.—(Յաժ ձայնով): Ա՛խ, սիրելի Մարտո, ի՞նչպէս յեկար այստեղ. չե՞ վոր արգելված ե, խստիվ հըսկում են:

ՄԱՐՏՈ.—Հանգիստ կաց, սիրելի Լիզա, բանտի գրեթե բոլոր վերակացուների հետ յես լավ հարաբերությունների մեջ եմ: Յես նրանց բոլորին ել կաշառել եմ: Այդ պատճառով ել վերակացուն ինձ ներս թողեց մի քանի բոպեյով: Փողը, կաշառքը ի՞նչ չեն անում:

ԼԻԶԱ.—Պատի «հեռախոսով» հաղորդեցի՞ն արդյոք քեզ ինչ վոր խնդրել եյի:

ՄԱՐՏՈ.—Ի՞նչպէս չե. հենց իսկույն դրանից հետո շտապեցի քեզ հետ տեսնվելու, առանց սպասելու դրոսանքի ժամին:

ԼԻԶԱ.—Լավ արեցիր: Յես վերջին որերս սաստիկ անհանգիղտ եմ:

ՄԱՐՏՈ.—Ի՞նչ ե պատահել. վճռտեղ ե Շուրան:

ԼԻԶԱ.—Շուրային կանչեցին բանտի կանցելյարիան, դեռ չի յեկել: Մարտո ջան, Մաքսիմից ստանում եմ աներևակայելի նամակներ: Նրա բռնած ընթացքը, վարմունքը վերջին ժամանակները լուրջ կասկածներ ե հարուցանում, շատ մեծ անհանգստություն ե պատճառում ինձ:

ՄԱՐՏՈ.—Ի՞նչ կարող ե լինել. նա այստեղ ամենայեռանդուն, գործին նվիրված ե վատահելի ընկերներից մեկն ե համարվում:

ԼԻԶԱ.—Այդ այդպէս ե. նա աչքի ընկնող դեր եր խաղում. հենց այդ ել ինձ հափշտակեց ե իմ բախտս

կապեցի նրա հետ. բայց նրա վերջին ժամանակների տարորինակությունները—դուրսը և թե այստեղ բանտում—սկսել են ինձ հուզել, մտքերս սղտորել:

ՄԱՐՏՈՒ.—Ունի՞ս վորևէ փաստ, հիմք այդպես մտածելու:

ԼԻՉԱ.—Հաստատ բան չունեմ, բայց նրա չարամիտ նկատողությունները, յեզովպոսյան լեզուն, յերկդիմությունը, հակասական քայլերը աչքի յեն ընկնում: Յես վոր ավելի մոտ եմ նրան, ավելի լավ եմ գգում և տեսնում այդ բանը, քան մի ուրիշը:

ՄԱՐՏՈՒ.—Մի՞թե Մաքսիմի նկատմամբ կարող եյիր դու թույլ տալ, Լիզա, վորևէ հանցավոր կասկած:

ԼԻՉԱ.—Շատ դժվար և անտանելի յե այդ, սիրելի Մարտո. բայց ինչ անեմ, վոր նա առիթներ ե տալիս իմ հոգեկան անդորրությունս խախտելու. գգում եմ, վոր նա ել են մարդը չե, ինչ վոր առաջ:

ՄԱՐՏՈՒ.—Համենայն դեպս նման դեպքերում համբերություն և լրջմտություն ե պահանջվում, որ առաջ չտարվել բնագղնեքով, առանց դրական, անհերքելի փաստեր ունենալու:

ԼԻՉԱ.—Նա այնպիսի բաներ ե գրում ինձ բանտից, վոր այլևս չեմ կարողանում նրան հասկանալ. հավատս դեպի նա սկսում ե թուլանալ:

ՄԱՐՏՈՒ.—Ի՞նչ որինակի համար:

ԼԻՉԱ.—(Հանում և գրաւանից նամակներ): Ահա ինչ ե գրում իր մի նամակում: (Կարդում ե). «Իու կին ես, քո ընկերների ամեն հիմարություններին հավատում ես. նրանց ասածը կամ արածը ավելի նշանակություն ե ունեցել քեզ համար, քան իմ վորևէ խոսքը կամ քայլը. դու զանազան Գրիգորիների և Վանյաների գործիք ու գերին յես յեղել միայն և ուրիշ վոչինչ, նրանց ասածները հալած յուղի տեղ ընդունել» և այլն: Ահա նրա մի ուրիշ նամակի մարդարտանման տողերը: (Կարդում ե).

«Յեթե յես կամ դու այժմ բանտում տանջվում ենք, դա շնորհիվ մեր սեփական հիմարությունների և քո պաշտելի ընկերների հանցանքների, վսրոնց մասին հիշելը դարձանք և միայն հարուցանում իմ մեջ»: Ահա, սիրելի Մարտն, ինչ բաներ և նա գրում. վնչ, Մաքսիմը ել են մարդը չե, ինչ վոր եր առաջ:

ՄԱՐՏՈՒ. — Շատ հավանական է բանտի ազդեցության տակ նա ջղայնացել է և հավասարակշռությունը կորցրել: Կրկնում եմ՝ անհրաժեշտ է մեծ զգուշություն և լրջմտություն բարոյական այդ մեծ հարցում: (Պատրաստվում ե գնալ): Յերկար մնալ այստեղ կարելի չե. հարկավոր է շտապել. կը տեսնվենք ընդհանուր զբոսավայրում և կը խոսենք դարձյալ այդ մասին: Քեզ միայն շատ մի տանջիր, փիլիսոփայաբար նայիր կյանքի վրա, սիրելի Լիզա, ցտեսություն: (Շտապ դուրս և գնում. դուռը շունգալից զոցվում է):

Լիզա. — (Մենակ): «Փիլիսոփայաբար նայիր կյանքի վրա», ասում է Մարտն. զարմանալի մարդ է, կյանքի փիլիսոփա և ռեալիստ, թերևս միակը իմ բազմաթիվ իդեալիստ և հաճախ մետաֆիզիկ ընկերների մեջ:

(Այդ բոսվեյին պատի թխկոցով նշան են տալիս. Լիզան զարկի նշաններով հասկացնում է, թե լսում է: Մի քանի վայրկյան դրացի քաղաքական կալանավորը զբաղեցնում է Լիզային զարկերով, վորի ժամանակ նա ուշադրությամբ լսելով թղթի վրա մատիտով շտապ գրում և այն, ինչ վոր հաղորդում են. թխկոցը դադարում է):

Լիզա. — (Ցնցված ստացած տեղեկությունից): Ա, աստվածներ, այս ինչ բաներ եմ լսում: (Կարդում և կցկտուր յեվ դողդոջուն ձեռքերով). «Ընկերներ Քրիզորին, Վանյան հաղորդում են, վոր Մաքսիմը մատնիչ, ազենտարովոկատոր է յեղած. գործի ամբողջ ընթացքը հաստատում է այդ. կազմակերպության քննիչ մարմինը անհերքելի փաստերի և ապացույցների հիման վրա այդ յեզրա-

կացութեան ե հանդել, ամենքը համոզված են այժմ այդ բանում»:

«Մատնիչ», «ազենտ-պրովոկատոր»... (Լիզան, հագիվ կարողանալով միայն արտասանել այդ խոսքերը՝ գրեթե ուշագնաց՝ ընկնում ե ակտորի վրա—սեղանի մոտ-թուղթը ձեռքից վայր ե ընկնում. դուռը շնագալից քաց են անում. ներս ե մտնում Շուրան):

ՇՈՒՐԱ.—(Գտնելով Լիզային այդ դրութեան մեջ): Ի՞նչ ե պատահել, Լիզա ջան, ինչո՞ւ յես այդպես այլայլված:

ԼիզԱ.—(Ճնշված, հագիվ լսելի ձայնով): Ամեն ինչ վերջացած ե, յես վոչնչացած: Մաքսիմը մատնիչ, ազենտ-պրովոկատոր:

ՇՈՒՐԱ.—(Անհանգիստ): Ի՞նչ ե, նոր բան ես լսել արդյոք:

ԼիզԱ.—Այո, ընկերները հաղորդեցին, ամեն ինչ վերջացած ե, ապացուցված:

ՇՈՒՐԱ.— Ի՞նչպես:

ԼիզԱ.— Հաղորդեցին կազմակերպության քննութեան հետևանքն այդ մասին:

ՇՈՒՐԱ.—(Վշտացած): Ո՛ր, հրեշային լուր, Մաքսիմը լրտես, ազենտ-պրովոկատոր... ո՞վ կարող եր սպասել նրանից այդ:

ԼիզԱ.—(Հուսահատաբար): Այո, ընկերները պաշտում եյին նրան նրա յեռանդի, անձնվիրութեան ե դադափարականութեան համար: Յես պաշտեցի նրան, հափըշտակվեցի նրանով, կապվեցի նրա հետ ամուսնական-ընկերական սիրով կատարելապես վստահ նրա անկեղծութեան, նրա հեղափոխական մտքի անաղարտութեան վրա... Իսկ այժմ...

ՇՈՒՐԱ.— Իսկ այժմ ի՞նչ...

ԼիզԱ.— Այժմ այն, վոր յես չեմ կարող դիմանալ այդ ճակատագրական հարվածին:

ՇՈՒՐԱ.— Լիզա ջան, յես կը խնդրեյի քեզնից ավելի տոկունութիուն և համբերատարութիուն:

ԼԻԶԱ.— Հարվածը ավելի անտանելի յե դառնում և վիշտս ավելի ևս խորանում նրանով, վոր անա յերկրորդ ամիսն և արդեն մայր եմ յես նրանից, մի բան, վոր քեզ, Շուրա, մինչև այժմ չեմ հայտնել:

ՇՈՒՐԱ.— Մայր, յերեխան...

ԼԻԶԱ.— Այո, մի հուսահատական դրութիուն, վորի մեջ հեղափոխական գործը տեսնում ես չափազանց տուժած, դգում ես քեզ խարված քո պաշտած հեղափոխականից, հույսերդ բեկված. պատկերացնում ես քեզ մի բոպե այն ահուելի գիտակցութիւնը, վոր պաշտելիդ, սիրելիդ ստորաքարչի մեկն և յեղել, մի հրեշ, մի լրտես (վերջին խոսքը արտասանելիս ցնցվում ե) և նրանից վերջապես մի ժառանգ... Ո՛ր, այդ աղետը տանել իմ ուժից վեր ե...

ՇՈՒՐԱ.— (Լիզայի թեմից ըննում ե յիվ կարեկցարար հանգստացնում): Սիրելի Լիզա, սիրելի Լիզա, վորքան ել դժբախտութիւնը մեծ լինի, պետք և տանել հանուն մարդկային այն բարձր իդեալների, վորոնց դու և մենք ամենքս յերգվել ենք ծառայելու:

ԼԻԶԱ.— Լավ ես ասում, Շուրա ջան, բայց իմ եյութիւնը տանել չե կարող կատարվածը. յես չարաչար խարվեցի և խարվեցի ումից— մի լրտեսից. նրա դարձ շրթունքները պղծեցին ինձ, նրանից ել յերեխա... ո՛ր, ամոթ, անարգանք:

ՇՈՒՐԱ.— Կյանքի մեջ, սիրելի Լիզա, շատ ավելի ահուելի դեպքեր են պատահում, վոր հեղափոխականը կոչված և հերոսաբար տանելու:

ԼԻԶԱ.— Ի՞նչ համար սա յեզակի դեպք և, մի մահաբեր հարված:

ՇՈՒՐԱ.— Ի՞նչ կը լիներ մեր ամենիս նվիրական գործի հետ, յեթե ամենքը քեզ պես մտածեյին և հուսահատվեյին:

ԼԻԶԱ.— Չգիտեմ, դուցե և վատ. ամեն ինչ հանգավ,
բարոյական վոչինչ չմնաց իմ մեջ. միթե կարող ե այսու-
հետե խոսք լինել կյանքի արժեքի մասին ինձ համար:
Թող ապրեն նրանք, վորոնք մեծ մարդիկ են, անընկճելի
բարոյական ույժ ունեն, իսկ ինձ խեղճիս, տկարիս, ֆի-
զիքապես և բարոյապես բոլորովին ջարդվածիս ի՞նչ կա-
րելի յե անել և ո՞ւմ ե հարկավոր իմ կյանքը: Վո՛չ, սի-
րելի Շուրա, դրուժյունս այնպես չե, ինչպես դու կարող
եյիր քեզ ներկայացնել:

ՇՈՒՐԱ.— (Հեղափոխական շեշտով): Սիրելի Լիզա,
յերկար տարիներ մենք ընկերներ ենք յեղել. հեղափոխա-
կանի տոկունությամբ սլայքարել ենք կյանքի ամեն տեսակ
չարիքների դեմ, ապրել ենք ու տեսել դաժան որեր: Յես
հետևել եմ միշտ քեզ, քո աշակերտն եմ յեղել, հափըշ-
տակվել եմ քեզնով: Իսկ այժմ. թուլություն, վհատու-
թյուն, նահանջ. վո՛չ, այդ չի կարող լինել, չպետք ե լինի
հեղափոխականի համար:

ԼԻԶԱ.— Ս. խ, դուք ինձնից սահանջում եք գերբնա-
կան ույժ. ո՞ւր ե նա, կա՞ արդյոք նա. ամեն ինչ մարեց,
չկա այլևս կյանք ինձ համար: Ո՛, մարդ գազաններ...

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ւ Յ Ր

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՐՐՈՐԳ

Պ Ա Տ Կ Ե Ր I

Բանտի բարձր շենքը վանդակապատ նեղլիկ լուսամուտներով աչքի յե ընկնում բեմի խորքում: Բերդի առաջ ձգվում ե մի պարիսպ. պարսպի և բերդի արանքում յետ ու առաջ են քայլում բանտի հսկող յերկու պահակներ հրացաններն ուսին, վորոնց միայն սվիններն են յերևում: Պարսպի ձախ անկյունում կա մեծ դուռը. պարսպի առաջ մի բավական ընդարձակ բակ ե, ուր բանտային վարչությունը թույլ ե տալիս որվա մեջ կարճ ժամակակով զբոսանքի դուրս գալու քաղաքական կալանավորներին առանձին-առանձին, յերբեմն փոքրիկ խմբակներով: Բակի ձախ պարիսպը ունի մի փոկրիկ դուռը, իսկ աջ պարիսպը մի մեծ դուռը (ամուր դարպաս), վորը փակված ե և հաղորդակցություն ունի դրսի աշխարհի հետ:

Վանյա, Պավլուլա, Ժակ Մակլին զբոսանքի յեն դուրս յեկել իրենց կամերաներից. յերգում են բարձրաձայն հեղափոխական յերգեր.

Հրաժարվենք, ընկերներ հին որենքներից
Նրանց փոշին թափ տանք մեր վոտքերից
Մենք պաշտել չենք կարող վոսկե կուռքերին,
Գարշում ենք բռնակալ ցարերից:
Մենք կերթանք հալածված ընկերների հետ,
Մենք կերթանք մերկ, սոված բանավորների հետ
Դավադիր թշնամուն մենք միշտ կանարգենք,
Ու նրան կովի դուրս կը կանչենք:

Դե՛ յելի՛ր, բողոքի՛ր, այ բանվոր դասակարգ
 Դե՛ յելի՛ր թշնամուն ջարդելու ջան յեղբայր,
 Թող գրոհ տա բանվորը անվախ քաջ.
 Հառանջ, հանաջ, հառանջ, հառանաջ:

Յերգում են դարձյալ վոզևորված «Շաշում են» („Варшавянка“)

Շաշում են վոխերիմ հողմերն անընդհատ,
 Սև մուխ ուժերը կատաղի շնչում,
 Նրանց դեմ վարում ենք որհասական մարտ,
 Անհայտ մի վիճակ ե մեզ դեռ սպասում.
 Բայց մենք կը պարզենք անվախ ու հպարտ
 Ռազմի դրոշակը բանվորի ազատ
 Դրոշակը մեծ գործի ժողովրդական.
 Հանուն նոր կյանքի սուրբ ազատության.

Դեպի մարտ արյան	}	2 անգամ
Արդար սրբազան		
Քայլեցեք առաջ		
Բանվորներ քաջ		

Հայտնվում են բանտային տեսուչը իր սվիտայով—իր ոգնականի
 և յերկու վերակացուների հետ:

ԲԱՆՏ. ՏԵՍՈՒՉԸ—(Դիմելով կուպտաբար դեպի քա-
 դաքականները). Դուք ձեզ շատ վատ եք պահում, դուք
 մոռանում եք, վոր հանցավորներ եք, բանտումն եք և վոչ
 դուրսը: Չգո՛ւյշ յեղեք, զսպված պահեք ձեզ, հակառակ
 դեպքում յես ստիպված կը լինեմ ամենախիստ միջոցների
 դիմել:

ՎԱՆՅԱ.—Մենք իսկի վոչ մի բանում հանցավոր չենք.
 մենք մեզ բոլորովին ազատ ենք զգում այստեղ բանտում,
 ինչպես և դուրսը կյանքի սեջ:

ՊԱՎԼՈՒՇԱ.—Ամենադժոխսային միջոցներն անգամ
 չեն կարող մեզ լռեցնել ու ընկճել:

ԺԱԿ ՄԱԿԼԻՆ. — Մանավանդ բանվորներին, վորոնք անհաղթելի յեն:

ԲԱՆՏ. ՏԵՍՈՒՉ. — (Զայրացած). Գիտեմ, վոր դուք վոչ որենք, վոչ կարգ եք ճանաչում. հասարակության ամենավատ վիժվածն եք դուք:

ՎԱՆՅԱ. — Մեր և մեր գործի ատեստացիան ձեր ըմբռնումից դուրս ե:

ԲԱՆՏ. ՏԵՍՈՒՉ. — (Հրամայարար). Լռեցեք և յենթարկվեցեք իշխանության:

ՊԱՎԼՈՒՇԱ. — (Ժողովական յեղանակով). Հա, հա, հա, յենթարկվել բանտային իշխանության!..

ԺԱԿ ՄԱԿԼԻՆ. — (Հեզնորեն). Հնազանդվել բանտային իշխանության!..

ԲԱՆՏ. ՏԵՍՈՒՉ. — (Սպառնական ձայնով). Շատ գեղեցիկ. կը տեսնեք, թե ինչ կանենք ձեզ հետ, ինչպիսի ուժիմ կը ստեղծենք ձեզ համար. ձեր բոլոր արարքների մասին կը հաղորդեմ ժանդարմապետին, պրոկուրորին, նահանգապետին և հետո կը տեսնեք:

ՎԱՆՅԱ. — Արեք, ինչ վոչ կամենաք:

ՊԱՎԼՈՒՇԱ. — Ձեզնից ուրիշ բան կարելի չե սպասել:

ԲԱՆՏ. ՏԵՍՈՒՉ. — (Հեռանալով իր սվիտայով, աչքերը շոնլով յեվ ցուցամատը բարձրացնելով). Յես ձեզ ցույց կը տամ. . .

ՎԱՆՅԱ. — Ցույց տվեք. (Բանտային իշխանությունը դուրս ե գնում):

ՊԱՎԼՈՒՇԱ. — (Ժակ Մակլինին). Հ՛ը, ընկեր ժակ Մակլին, վոտներդ դողացին:

ԺԱԿ ՄԱԿԼԻՆ. — Ինչից յերկաց:

ՊԱՎԼՈՒՇԱ. — Հայտնի յե ամենքին, վոր հրեաներդ սաստիկ վախուկ եք:

ԺԱԿ ՄԱԿԼԻՆ. — Խեղբիդ դու ես տալիս:

ՊԱՎԼՈՒՇԱ. — Այնքան գանակոծել են ձեզ, վոր վտանգի ժամանակ մկան ծակը հազար թումանով եք վորոնում:

ԺԱԿ ՄԱԿԼԻՆ.—Մենք բունդիստներս ապացուցել ենք մեր հեղափոխական լինելը:

ՊԱՎԼՈՒՇԱ.—(Կուշտ ծիծաղելով). Տո՛, դուք ի՞նչ հեղափոխականներ եք. բունդիստները և սոցիալ-դեմոկրատները մի սանդրի կտավ են. սոցիալ-դեմոկրատներն ի՞նչ են, վոր բունդիստները ի՞նչ լինեն:

ՎԱՆՅԱ.—(Ժպտալով). Գիտե՛ժ, վոր եսերնե՛րդ թունդ տերրորիստներ եք:

ՊԱՎԼՈՒՇԱ.—Այո՛, տերրոր և տերրոր. Մաքսիմևերի պես շներին պետք է մի հարվածով սատկացնել:

ՎԱՆՅԱ.—Այո՛, կատակը մի կողմը լինի. Մաքսիմը սաստիկ վնասեց գործին. մի այդպիսի սլրովոկացիա, մատնություն առաջին անգամն է տեղի ունենում մեր այստեղի կազմակերպության մեջ, են ել մի մարդու կողմից, վորի հմայքը շատ մեծ էր մեր շրջաններում:

ՊԱՎԼՈՒՇԱ.—Հենց դրա համար էլ բոլորովին տեղին է այդ շանը սատկացնել. տերրորը հեղափոխական գերագույն միջոցն է:

ՎԱՆՅԱ.—Սխալ է կարծել, թե տերրորը շարիքին վերջ է տալիս:

ԺԱԿ ՄԱԿԼԻՆ.—Մանավանդ անտեղի և անժամանակ տերրորը:

ՊԱՎԼՈՒՇԱ.—Այ, թե հեղափոխականներ եք, հա՛. խի՛ր, կարի՛ր շարունակ աջ ու ձախ, գոռա՛ անդադար «ДОЛОЙ САМОДЕРЖАВИЕ!» , առա՛ջ անցի՛ր, հարթի՛ր ճանապարհդ սրով, ումբերով դեպի հեղափոխությունը, ահա՛ լավագույն հեղափոխական լինելու հատկանիշը:

ՎԱՆՅԱ.—(Հեզնորեն ժպտալով). Յեթե այդպես հեշտ լիներ հեղափոխությունը, մի յերկու տարվա մեջ ամբողջ աշխարհը կը կարմրեր:

ՊԱՎԼՈՒՇԱ.—Դուք ավելի շուտ փլիլիսոփաներ եք, քան գործի մարդիկ. «գործով սլրոպագանդ», «գործով որինակ», ահա՛ հեղափոխությունը:

ՎԱՆՅԱ.—Դա բլանկիստական, ավելի շուտ անար-
խիստական մի խոսք է և ուրիշ վոչինչ:

ԺԱԿ ՄԱԿԼԻՆ.—(Ժաղրելով). Դու, Պավլուշա, մոռա-
ցար միայն սիրելի խոսքդ՝ «долой самодержавие!»: Այդ
կախարդական խոսքով դու կարծում ես ամբողջ աշխարհին
տիրել:

ՊԱՎԼՈՒՇԱ.—(Կծու յեւ խիստ տոնով) Դու բունդիստ,
ավելի լավ է, ձենդ կտրես. բունդիստներդ գողում եք
նույնիսկ այդ խոսքն արտասանելիս. վոչ հեղափոխություն,
վոչ ել սոցիալիզմ. Պաղեստին, Սիոն, Յերուսաղեմ—ահա
ձեր իդյալը:

ՎԱՆՅԱ.—Թողեք այդ կատակները. խոսենք ավելի
լուրջ հարցերի մասին: (Մտնում են Գրիգորին յեւ Մար-
տոն):

ԳՐԻԳՈՐԻ.—Ընկերներ, մի նորություն. գեներալ-
գուբերնատորի կարգադրությամբ վճռված է Լիզային և
Շուրային աքսորել Կրասնոյարսկից վոչ հեռու Կազաչինսկ
անունով գյուղը:

ՄԱՐՏՈ.—Դա շատ լավ է: Այդ տեղափոխությունը
թերևս կարող է նրա ծայրահեղ հուսահատ, հիվանդ տրա-
մագրության վրա բարերար ազդեցություն գործել:

ՎԱՆՅԱ.—Շուրան կը լինի նրա ամենալավ խնամողը:

ՄԱՐՏՈ.—Շատ հավանական է ինձ ուղարկեն ապ-
րելու բժշկական մի պունկտում, վոչ շատ հեռու Լիզայի
գյուղից. այդ դեպքում հնարավոր կը լինի իմ աքսորա-
վայրից այցելություններ անել Լիզային:

ՊԱՎԼՈՒՇԱ.—Իսկ յես կուղեյի ապրել Լիզայի գյու-
ղում - Կազաչինսկում:

ԳՐԻԳՈՐԻ.—Ավելի լավ է դու հեռու լինես Լիզայից.
քո անզգույշ լեզուն ավելի կը վնասի, քան ոգուտ կը տա
նրան:

ՊԱՎԼՈՒՇԱ.—Դուք ինձ սովորաբար վանում եք հե-

դափնոխությունից. ո՞վ է հեղափոխություն կատարում,
դճւք, թե ինչպէսները (ընդհանուր ծիծաղ):

(Գրիգորին, Վանյան, Պավլուշան յեւ ժակ-Մակլինը
զնում են. մնում է միայն Մարտոն):

ՄԱՐՏՈ.—(Մտահոգ): Լիզան ինչ գրավեց. իմ ասե-
նասիրելի ընկերը դարձավ: Նրա դրությունը որեցոր վատ-
թարանում է. դա սաստիկ անհանդստացնում է ինձ: Նա
չէ կարողանում հաղթահարել իր դժբախտությունը: Մի
հիանալի, անփոխարինելի ընկեր, վորը դեռ պատանեկական
հասակից նվիրել է իրեն հեղափոխական գործին, մի պաշ-
տելի եակ, վորը իր ամուսին-ընկեր հրեշ Մաքսիմի մատ-
նության պատճառով սաստիկ տուժում է. տուժում է նրա
հետ և կուսակցական-քաղաքական գործը:

(Հայտնվում է Լիզան ըստականին անփույթ, զրեթն
շաանրած մազերով, վոր կարծես ավելի հմայք յեւ զե-
ղեցկություն է տալիս նրա հոյակապ կազմվածքին յեւ
սիրուն դեմքին):

ՄԱՐՏՈ.—(Դիմավորելով նրան): Ահա և դու այստեղ,
սիրելի Լիզա. սաստիկ ուզում եյի քեզ այսոր տեսնել,
լավ է, վոր պատահեցինք: Հայտնեցին արդյոք քեզ և
Շուրային բանտից արձակելու մասին:

Լիզա.—Հայտնեցին, վոր այս յերկու որս կուղարկեն
մեզ կազաչինսկ ապրելու:

ՄԱՐՏՈ.—Կարելի յե ուրեմն շնորհավորել. յես շատ
ուրախ եմ այդ բանի համար:

Լիզա.—Ի՞նչ ոգուտ. կարո՞ղ է արդյոք դա մտադաշավի
փոփոխություն առաջ բերել իմ հոգեկան դրության մեջ:

ՄԱՐՏՈ.—Ասել այդ՝ վճռականապես կարելի չէ. բան-
տից դուրս՝ ավելի ազատ կյանքը, նոր միջավայրը և այլն
բարերար ազդեցություն կարող են գործել:

Լիզա.—Այդ այդպես է ընդհանրապես. բայց լինում
են մոմենտներ, յերբ մարդուս աչքին այլևս վոչ մի գրա-

վիչ քան չի յերևում. նման մի մոմենտ ապրում եմ և յես ներկայումս:

ՄԱՐՏՈ. — (Նկատելի հուզմունքով): Սիրելի ընկեր
Լիզա, նոր չե, վոր ծանոթանում ենք միմյանց հետ: Յես
քեզ ճանաչեցի վորպես լավագույն ընկեր: Յես ուզում
եմ բոլորովին ազատ և անկեղծ խոսել քեզ հետ, մատնա-
նշել մի քանի դառը ճշմարտություններ:

Լիզա. Խոսիր ազատ. քեզնից միայն կարող եմ լսել
անկեղծ խոսք:

ՄԱՐՏՈ. — Միայն այն պայմանով, վոր դու այդ վըշ-
տահար դրությանդ մեջ, իմ խոսքը չընդունես վորպես
վիրավորանք, վորքան ել նա դառը լինի:

Լիզա. — Յես պատրաստ եմ լսել անկեղծ խոսք քեզ-
նից, վորպես մոտ ընկերից:

ՄԱՐՏՈ. — Լսիր, ուրեմն, ընկեր: Այն որից, յերբ քեզ
հայանի յեղավ Մաքսիմի լրտես լինելը, հեղաշրջումն առաջ
յեկավ քո մեջ. դու բոլորովին փոխվեցիր:

Լիզա. — Շատ ճիշտ ե:

ՄԱՐՏՈ. — Այն մոմենտից ել դու դադարեցիր հեղա-
փոխական լինելուց:

Լիզա. — Ի՞նչպես. իմ հասկացողությամբ, ընդհակա-
ռակը, յես մնում եմ հեղափոխական՝ չհաշտվելով այն
անտանելի անարդանքի և ծանր հարվածների հետ, վոր
կրեց և կրում ե իմ սիրած հեղափոխական գործը և թե
յես, վորպես հեղափոխական:

ՄԱՐՏՈ. — Դա անհատի սուբիեկտիվ բարոյական տրա-
մադրությունն ե դեպի գործը, մինչդեռ բարոյական և
քաղաքական մեծ խնդիրներին պետք ե մոտենալ վոչ
սուբիեկտիվ, այլ օբիեկտիվ մեթոդներով: Այն մոմենտից,
յերբ դու սուբիեկտիվ, անհատական զգացմունքներով
տարվելով, կորցրիր հավասարակշռությունդ, պայքարելու
ընդունակությունն ու հեղափոխականի կամքն ու կորովը —
դու դադարեցիր հեղափոխական լինելուց:

ԼԻԶԱ.—Մի՞թե կարելի յէ անտես անել, վոչինչ համարել այն անարդանքը, վոր հասցրել ե լրտեսը «հեղափոխականի» անվան տակ ընդհանուր գործին և անհատապես ինձ՝ պարզևատրելով նույնիսկ մի ժառանգ:

ՄԱՐՏՈ.—Մի՞թե, սիրելի Լիզա, նորություն կարող է լինել հեղափոխականի համար այն, վոր պայքարը թշնամի բանակների մեջ անողոք ե լինում և միջոցների խտրություն այդ պարագայում ինկատի չե առնվում. դա շատ ցավալի յե, բայց այդպես ե:

ԼԻԶԱ.—Ինձ թվում ե, թե հեղափոխականը միջոցների խտրություն միշտ ի նկատի պետք ե առնել:

ՄԱՐՏՈ.—Այդպես ե. ընդհանրապես դա կանոն պետք ե համարել հեղափոխականի համար. սակայն կյանքի արտակարգ, բացառիկ մոմենտներին անխուսափելի յե դառնում բացառիկ միջոցների կիրառումը:

ԼԻԶԱ.—Իսկ քո կարծիքով, ընկեր Մարտո, կարելի՞ յե տանել այն ամոթը և անարդանքը, վոր մի լրտեսից կարելի յե յերեխա ունենալ, պահել ու մեծացնել:

ՄԱՐՏՈ.—Զգիտեմ՝ կարելի՞ յե արդյոք հեղափոխականից լսել մի այդպիսի անհեթեթ հարց. արդարեւ չափազանց ծանր ե այդ կացությունը, բայց վոչ անտանելի: Պետք ե տանել ամեն տեսակ դրություն հասարակական-հեղափոխական գործի համար:

ԼԻԶԱ.—Այն, յեթե միայն չե մարել քո մեջ կյանքիդ վերջին նշույլը. լրտեսի յերեխայի ծննդյան առաջին սրից իմ կյանքն արդեն բոլորովին մարած պետք ե համարել:

ՄԱՐՏՈ.—(Տաքանայով): Ինձ մտում ե միայն դարմանալ, ընկեր Լիզա: Մի՞թե կյանքի մեջ քիչ են պատահում ավելի ահուկի այլանդակություններ, քան լրտեսից յերեխա ունենալը: Ապա ի՞նչ ե մեր պայքարի իմաստը, յեթե վոչ պայքար հենց այդ այլանդակությունների դեմ: Ատում ես, վոր յերեխան լրտեսիցն ե դա մեծ անարդանք ե: Ընդունում եմ, վոր անհատապես քեզ համար դա չափա-

դանց անախորժ եւ և նախապաշարված հասարակությունը լավ աչքով չի նայելու այդ ծնունդի վրա: Բայց մի՞թե կարծում ես, վոր այդ պատճառով դու դադարում ես հեղափոխական լինելուց. մի՞թե կարծում ես՝ ընկերներդ նույն վերաբերմունքը կունենան դեպի քեզ, ինչ վոր մեշչանական հասարակությունը:

ԼԻԶԱ.— Չար և անողոր ճակատադրով լրտեսի ամուսին յեղած՝ նրանից յերեխա վաստակելը բարոյական անտանելի մի աղետ ե, վորի պատճառով մահը ինձ և յերեխայի համար մեծ բարիք միայն պետք ե համարել: Անձնասպանությունը միակ յելքն ե այդ դրությունից:

ՄԱՐՏՈ.— Դա արդեն, Լիզա, չափազանցություն ե: Վոր բարոյական իրավունքով կարելի յե յերեխային կյանքից զրկել. մտածելն անգամ այդ մասին բարոյապես անթույլատրելի յե: Ինչո՞վ ես մեղավոր դու, վոր կույր ճակատադիրը կամեցել ե քեզ պատժել կամ ինչո՞վ ե մեղավոր յերեխան, վոր ծնվում ե լրտեսից: Չավակները պատասխանատու չեն կարող լինել իրենց ծնողների հանցանքների համար:

ԼԻԶԱ.— Լրտեսի գավակը բացի ամոթանք լինելուց՝ կարող ե և լրտես լինել ապագայում:

ՄԱՐՏՈ.— Շատ սխալ և տարրբինակ կարծիք. կարող ե լինել ընդհակառակը: Լրտեսի, դահճի կամ ավազակի գավակը անպատճառ լրտես, դահճ, ավազակ չի դառնում. մարդս չի ծնվում լրտես, դահճ, ավազակ: Պատահել ե, վոր վոճրագործի գավակը առաքինի, մեծ և հանճարեղ մարդ ե դարձել, իսկ առաքինի կամ հանճարեղ մարդու գավակը— ապուշ կամ վոճրագործ:

ԼԻԶԱ.— Վորքան ել ուղիղ լինեն քո ատածները, բայց և այնպես նրանց ըմբռնումը հնարավորություն չի տալիս անհատապես ինձ ազատվելու իմ ներկա դրությունից: (Գալիս ե Շուրան):

ՄԱՐՏՈ.— Ահա և Շուրան (ղիմնելով նրան). Մեր Լի-

զան, ընկեր Շուրա, վոչ մի կերպ յելք չի գտնում դուրս
գալու իր ներկա դրությունից:

ՇՈՒՐԱ.— Մեզ միասին արտորում են. անձնապես
վոչինչ չեմ խնայելու իմ սիրելի Լիզայիս ծառայելու:
(Մոտենալով քնքշաբար գրկում և յեվ համընթում):

ՄԱՐՏՈ.— Սիրելի Լիզա, վերջին անգամ իմ ընկերա-
կան խոսքն եմ լսելի դարձնում քեզ Շուրայի ներկայու-
թյամբ. վաղը կամ մյուս որը քեզ և Շուրային կուղարկեն
արտոր. դու գիտես բանտային կարգերը. ինձ և մյուս
ընկերներին անհնարին և ձեզ հետ վերջին րոպեյին տեսնվել
և ընկերական հրաժեշտ տալ. հավանորեն սա մեր վերջին
տեսակցությունը լինի և վերջին խոսքն այստեղ բանտում:
Խնդրում եմ, հանուն մեր գործի և ընկերության՝ ույժ
հավաքել, մաքառել սև մտքերի և այլ հոգեկան ծանր
սլայմանների դեմ, վորոնք քեզ սաստիկ ընկճել են վեր-
ջերս: Թերևս մենք դարձյալ տեսնվենք. հաճախ կը գրեմ
քեզ: Շուրան քեզ մոտ կը լինի, կոգնի քեզ ամեն բանում:
(Մոտենալով Լիզային՝ հուզված ձեռք և մեկնում): Մնաս
բարով, սիրելի ընկեր, հիշիր միշտ մեր ընկերությունը,
մի մոռանա իմ խոսքը, ինչպես և յես չեմ մոռանա ձեզ
յերբեք. մնաս բարով: (Գրկվում յեվ համընթում են.
Լիզան հեծկտում է. Շուրան հուզմունքից արտասվում է.
Մարտոն Շուրայի հետ յեվս համընթելուց հետո վերջին
անգամ հայացք և գցում ընկերների վրա յեվ անհետանում):

ԼԻԶԱ.— Ա՛խ, գնաց, սրտակից ազնիվ ընկերը գնաց:
Յերբեիցե դարձյալ կը տեսնեմ արդյոք նրան:

ՇՈՒՐԱ.— Կը պատահեք, յես հավատացած եմ այդ
բանում: Վորքան ցանկալի յեր, վոր Մարտոն մեր գյու-
ղում բնակվեր:

ԼԻԶԱ.— Շատ լավ կը լիներ. բայց նրան թույլ չեյին
տա կազաչինակում ապրելու:

ՇՈՒՐԱ.— Ուղիղ է, կազաչինակը կենտրոնական վայր է:

ԼԻԶԱ.— Չգիտեմ, մոտ ապագայում ինչ կարող է պա-

տահել ինձ հետ, բայց յես սաստիկ կուզենայի դարձյալ տեսնվել նրա հետ:

ՇՈՒՐԱ. — Մարտոն արդեն դիմել է ուր հարկն է, աշխատում է բնակություն գտնել Յենիսեյսկ քաղաքից վոչ հեռու բժշկական մի սուենկաում. այդ դեպքում նա կարող է մեզ հաճախ այցելել: Լիզա ջան, այսոր կանվոյի գալուն են սպասում. վաղը կարող են մեզ ուղարկել. այդպես էլ հայանեց ինձ բանտային տեսուչը:

ԼԻԶԱ. — Յեթե այդպես է, պետք է դնալ, հավաքվել, պատրաստվել:

ՇՈՒՐԱ. — Այն, հարկա՛քոր է դնալ: (Յերկուսով թեմ թեմի քննած դուրս են գնում: Մտնում են Գրիգորին, Վանյան յեւ Պավլուչ ն):

ԳՐԻԳՈՐԻ. — Վաղն անպատճառ ուղարկում են Լիզային և Շուրային. քիչ առաջ հաղորդեց ինձ այդ մասին բանտի կանցելյարիայի ծառայողը, մեր գալոնի ազենատ աշխատակիցը: Բանտի բոլոր ընկերներին կարգադրվում է այսոր պատրաստվել և միաժամանակ ընդհանուր սիգնալով ցույց անել մեզնից բաժանվող ընկերների պատվին: Այդ լուրը անմիջապես հաղորդեցի դուրսը կազմակերպության, առաջարկելով ընկերներին քաղաքումն էլ կազմակերպել քաղաքական ցույց մեր ընկերների աքսորի առիթով:

ՊԱՎԼՈՒՇԱ. — Ա՛յ, լավ բան, հենց իմ սրտից ես խոսում, ընկեր Գրիգորի. այնքան և այնպես պիտի դուռամ «Долой самодержавие» իմ կամերայի նեղլիկ պատուհանից, վոր բանտի սլարիտայները ճեղքվեն: Յեթե քաղաքում ցույց տեղի ունենա և միևնույն ժամանակ շան պես սատկաջնեն մեր գահիճներին, ժանդարմներին և լրաես-պրովսկատորներին, վորոնք այժմս ազատ զրոսնում են քաղաքի փողոցներում, դա կը լիներ հեղափոխության մի փառավոր սիգնալ. ո՛հ, այն ժամանակ յես ինձ կը գզայի իմ ուրախության գաղաթնակետին:

ՎԱՆՅԱ. — Ընկեր Գրիգորի, հենց այս ընկերիս պետք է դնալ տեխնիքական պատրաստություններ տեսնելու վաղվան ցույցի համար, հաղորդել ընկերներին ցույցի մանրամասնությունները, կարծիք թաշկինակներ հասցնել ներանց և այլն:

ԳՐԻԳՈՐԻ. — Տեխնիքական գործը քեզ է հանձնված, ընկեր Վանյա: Գնանք, ուրեմն ժամ առաջ պատրաստություններ տեսնելու: (Ամենքը դուրս են գնում):

ՄԱՔՍԻՄ. — (ծանրաքայլ առաջ և գալիս): Յերեխաներ, ապուշներ, պետության հիմքերը քանդելու յերևակայությամբ հափշտակվածներ, վոչնչությունը կռիվ է մղում ահուկի ուժի — պետության դեմ. քոթոթի կռիվ փղի դեմ: Պետք է սասել, վոր դերս լավ կատարեցի: Արածներիս մեջ միայն մի բանն է ինձ մտածել տալիս — յերեխանս, վոր պիտի ծնվի Լիզայից: Լիզան կին է, ինչպես և ամեն կին. Լիզան վորպես արտադրության մի գեղեցիկ գործիք՝ յես չեյի կարող չողովել նրանից և ոգտվեցի. այդ բանում վոչ մի հանցանք չեմ տեսնում: Միայն յերեխանս... Ի՞նչ է լինելու նրա վիճակը. ահա մի հարց, վորի վերաբերմամբ յես ինձ հաշիվ չեմ տվել իր ժամանակին: Լիզան հիմար կին է, ինչպես բոլոր կանայք. դյուրահավատ, հափշտակվող, թեթևասլիկ. նա հափշտակվեց ինձանով, վորպես նշանավոր հեղափոխականով, հա, հա, հա... Գործի քննությունն արդեն վերջացած է. շատերի վերաբերմամբ դատավճիռ է կայացել: Լիզային և Շուրային վճռել են հինգ տարով աքսոր: Յես ամենայն հավատարմությամբ կատարեցի իմ պարտքը: Յեթե սխալմունքներ յեղել^ո են, և քերտ, մեծ հանցանք չե. սխալմունք միշտ կարող է պատահել: Գլխավորն այն է, վոր միասկտության փաստակար տարրերն անխնա վոչնչացման յենթարկվեն: Այդ գաղափարին եմ ծառայել և կը ծառայեմ մինչև վերջը:

Բոպե առ բոպե սպասում եմ բանտից արձակման
հրամանին (լսվում է ճաշի սիգնալը)։ Ճաշի ժամանակ ե,
պետք է գնալ կամերա։

Ո՛ր, ազատութուն, ի՞նչ լավ բան ես, բայց վոչ չա-
բադործների, հայրենիքի և գահի դավաճանների համար
(դուրս ե գնում)։

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ի Յ Ր

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Յ Ե Ր Կ Ր Ո Ր Գ

Նույն բերդի շենքն ու բակը, ինչ վոր յերրորդ գործողության առաջին մասում:

Քաղաքական ցույց: Լիզային և Շուրային աքսորում են. կոնվոյի զինվորներով շրջապատած՝ նրանց դուրս են բերում բանտից բակը. կոնվոյի հետ գնում է սուրը մերկացրած՝ կոնվոյի առաջնորդ սպան. կոնվոյի յետևից գնում են քաղաքապետը, բանտապետը, ժանդարմերիայի շեֆը, բանտի զինվոր-պահակներին, վերակացուներին մի ավրոզ վոհմակ: Այն բոպեյին, յերբ նրանք անցնում են բակով փողոց դուրս գալու, հանկարծ լսվում է բանտի շենքից մեծ աղմուկ. կոնվոյն անզգայաբար կանգ է առնում. բերդի մի քանի նեղլիկ պատուհաններից տնկվում են կարմիր դրոշակներ (փայտիկների վրա կարմիր թաշկինակներ): Ողը թնդում է կեցցեներով և կորչիներով. «Կեցցե մեր աքսորական հեղափոխական ընկերները, կեցցե աղատությունը, կեցցե սոցիալիզմը, կորչի բռնությունը, կորչի ինքնակալությունը» և այլն:

Այդ աղմկալից ցույցի ժամանակ՝ քաղաքից շտապ գալիս են մի վոստիկան և մի ժանդարմ:

ՎՈՍՏԻԿԱՆ. — (Քաղաքապետին շնչասպառ): Ձերդ բարձրապատվություն, քաղաքում մեծ ցույց է կատարվում, ընդհանուր շփոթ է և արյուն է թափվում:

ԺԱՆԴԱՐՄ. — (Հուզմունքով ժանդարմերիայի շեֆին): Այո, ձերդ գերագանցություն, քաղաքում մեծ ցույց է, կատարվում է աներևակայելի իրարանցում և փողոցային արյունահեղ կռիվներ:

(Քաղաքապետը յեւ ժանդարմապետը շփոթված այս ցնցող տեղեկություններից՝ թողնում են բանտը իրանց փաքթածիվ ավիտայով յեւ շտապում քաղաք:

Բանտի աղմկայից ցույցը շարունակվում է. ցուցարար
քանտարիյայներից մեկի դեմքը ծանաշվում է. դա Պավլու-
շանն է, վորը իր կառերայի նեղլիկ լուսամուտից ամբողջ
կրծքով պոռում է «Долой самодержавие, долой деспо-
тизм, смерть палачам, смерть Максиму!»: Պավլուշայի
պատուհանի ուղղությամբ մի քանի անգամ կրակ է տալիս
պահակը: Հուզմունք. քողորքի, վատարանության ձայներ:
Հետո դարձյալ ովացիաներ արտրվող ընկերներին: Լի-
զան յեվ Շուրան թաշկինակները շարժում են յեվ ողային
համբույրներ են ուղարկում կախանավոր ընկերներին: Կոն-
վոյի պետը (սպան) միջամտում է յեվ փորձում է թույլ
չտալ Լիզային յեվ Շուրային իրենց զգացմունքները վորեվն
կերպ արտահայտելու: Լսվում են. До свидания, до сви-
дания, до свидания, прощайте дорогие товарищи!
Հեղափոխական յերգերի ձայներ:

Ի Ն Տ Ե Ր Ն Ա Յ Ի Ո Ն Ա Լ

Յեղիր, ում կուանքը անիծել է,
ով ձորտ է, մերկ է և ստրուկ:
Արդեն վառվում են մեր սրտերը,
արդեն կովի յենք մենք ձգտում:
Այս հին աշխարհը կը փորենք մենք
մինչև հիմքերը—և հետո
մեր նոր աշխարհը կը շինենք մենք,
ուր վոչ ստրուկ կա, վոչ դժգոհ:
Սա յե վերջին կոխիվը
և պայքարը մեր մեծ.
Ինտերնացիոնալը
աշխարհը կը փրկե:

Ա Ռ Ա Ջ Տ Ղ Ե Ր Ք

(Смело друзья)

Առաջ տղերք մի վհատեք,
 Նետվեք անվախ դեպի կռիվ.
 Մայր որրանը յեկ ազատենք,
 Փրկենք մեր կյանքն ու պատիվ: } 2 անգամ

(Վարազույրն իջնելուց հետո հեղափոխական յերգը
 լավում և դարձյալ մի քանի վայրկյան):

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ի Յ Ր

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ՉՈՐՐՈՐԴ

Պ Ը Տ Վ Ե Ր Ը Ռ Ը Ջ Ի Ն

Աքսորավայրում. Լիզայի և Շուբայի բնակարանը—ուսական գյուղի խրճիթ, պարզ, անշուք կահ-կարասիքով—սեղան, 3-4 աթոռ, 2 մահճակալ և այլն: Խրճիթի յերկու պատուհաններից յերևում է մայրի անտառը, գետը: Լիզան մինակ է. նա սաստիկ նիհարած, մաշված տեսք է կրում:

Լիզա. — Սհա և մենք արքայավայրում: (Մոտենում է պատուհանին յեվ նայում դուրսը): Վճրքան գեղեցիկ է բնությունը, մայրի անտառը, գետը: Իմ ամայացած սրտի վրա կարծես վոչ մի բան չի ազդում այլևս: Ո՛հ, ճակատագիր, վճրքան դու անողորք և անգուլթ եյիր իմ վերաբերմամբ: Ի՞նչ բան եյի սպասում և ինչ տեսա: Ի՞նչ մնաց իմ անցյալից. գրեթե վոչինչ. մի թառամած սիրտ, մի կիսամեռ դիակ: (Նստում և սեղանի մոտ, գլուխը ձեռքին դնելով մտառանջ մտածմունքների մեջ և ընկղմվում. կարծես հանկարծ սթափվելով): Առողջությունս որեցոր քայքայվում է. չեմ կարողանում վոչ մի կերպ հոգեկան հանդիստ գտնել: Յերեխան արդեն մի քանի սմասկան է. մանկաբարձուհի Անաստասիա Պավլովնան քննելուց հետո խիստ պատվիրեց զգույշ և հանդիստ լինել: Ի՞նչ արժեք ունեն իմ այս դրության մեջ բժշկի կամ մանկաբարձուհու պատվերները: Մարտոյին չեմ կարողանում մոռանալ: Նրանից ստանում եմ նամակներ. նրանց յես պահում եմ ամենայն սրբությամբ: Մարտոյին սիրեցի ընկերական

ջերմ սիրով. նա արժանի յե այդ սիրուն: (Մտնում ե
Շուրան):

ՇՈՒՐԱ.— (Ուրախությամբ): Լիզա ջան, նամակներ
Մարտոյից քեզ և ինձ:

ԼԻԶԱ.— Ահ, վճռալիսի ուրախություն. (Շուրան տա-
լիո ե նամակներից մեկը Լիզային, — վորը անհամբերու-
թյամբ ըացում ե յեվ կարողում հետաքրքրությամբ մի քանի
վայրկյան: Շուրան անում ե նույնը):

ՇՈՒՐԱ.— Ինձ շատ հաճելի յե իմանալ, թե ինչ նո-
րություններ ե գրում քեզ Մարտոն:

ԼԻԶԱ.— Ահա լսիր, Շուրա ջան, թե ինչ ե գրում:
(Կարդում ե).

Սիրելի և անգնահատելի Լիզա.

Հազար ներողություն, վոր հակառակ իմ կամքի նա-
մակը փոքր ինչ ուշացրի: Այստեղ կան մի քանի քաղա-
քական արտոբականներ: Հսկողությունը և հալածանքը
քաղաքական արտոբականներին այստեղ և Սիրիբի բոլոր
գյուղերում աներևակայելի յե: Ամեն տեղից հուղմունք-
ների լուրեր են հասնում: Կամայականություններին և
ճնշումներին շափ ու սահման չկա. այս որերս մեզ բոլո-
րիս խուզարկեցին այստեղ. տարան և միակ սլաշտպա-
նության գենքս — իմ բեվոլվերը: Մեր հսկիչ լրտես վերա-
կացվին փայտով մի լավ ծեծեցի նամակներս գողանալու
և այլ գարշելի արարքների համար: (Շուրան ծիծաղում ե,
Լիզան ժպտում): Գյուղացիների հետ հարաբերություններ
ենք ստեղծել, քաղաքական պրոպագանդ ենք մղում:
Գյուղից բացակայելու համար սաստիկ սլատժի յեն յեն-
թարկում. մի քանի որով կատալաշկա, ծեծ և այլն: Ինձ
գեռ չեն նստեցրել, բայց կարող են նստեցնել: Մեծ փա-
փազ ունեմ ծլկվելու, սավառնելու դեպի ձեզ, բայց առայժմ
չի հաջողվում:

Շուրայի մի գրածից յերևում ե, վոր առողջությունդ
ավելի յե վատթարացել, քան առաջ: Պարզ ե, վոր դու

չես կարողանում քեզ պահել: Յեթե դու գիտակցեցիր՝ սիրելի Լիզա, թե վորպիսի մտահոգությունն է պատճառում ինձ քո հիվանդությունը, թերևս դու վորոշ չափով զըսպելիր քեզ, զգուշություն պահպանելի: Յես բոլորովին վստահ եմ քո լրջմտության վրա:

Գրիր ինձ ուրախ լուրեր. անհամբեր սպասում եմ, թանգագին Լիզա, քո սիրալիք նամակին:

Ընկերական ջերմ բարևներով և համբույրներով՝

Մարտո

25 ապրիլի, 1904 թ.

Կամենսկոյե գյուղ

Անձ բոլորը. քեզ ի՞նչ է դրում, Շուրա:

ՇՈՒՐԱ. — Գրում ե գրեթե միայն քո մասին, առանձնապես հետաքրքրվում ե քո վիճակով:

ԼԻԶԱ. — Մարտոյի նամակներն ինձ սառսիկ ուրախացնում են: Մարտոն, Շուրա ջան, գրավել է ինձ վոչ թե միայն վորպես հեղափոխական, այլ և վորպես ազնիվ ընկեր և ընտիր մարդ: Մարգկայինը, վոր մեր ընկերներից շատերի համար ոտարոտի բան է, նրանում առանձնապես շեշտված է:

ՇՈՒՐԱ. — Այո, ամենքին էլ սիրելի յե նա:

ԼԻԶԱ. — (Մարտոյի նամակը դարձյալ մի անգամ հաճությամբ աչքի անցկացնելուց հետո): Շուրա, դու գիտես, վոր գիշերս գրեթե չկարողացա քնել. մտածմունքներս ինձ հանգիստ չուվին: (Սկսում ե հազալ): Ինձ հարկավոր է անկողին մտնել, հանգստանալ:

ՇՈՒՐԱ. — Հանգստացիր, Լիզա ջան:

(Լիզան իր վերի հագուստները, կոշիկները հանում, պառկում ե մահճակալում, թեթեվ վերմակ գցելով իր վրա. Շուրան ոգնում ե նրան, շտկում ե բարձը յեվ այլն. հազը շարունակվում ե մի քանի վայրկյան, վորի ժամանակ Շուրան մահճակալի մոտ աթոռին նստած հսկում ե

յեւ գգվում եւ Լիզային, վորպես մայրը յերեխային. լոռություն. Շուրան շուտ-շուտ նայում եւ Լիզային):

ՇՈՒՐԱ. — (Ցած ձայնով): Արդէն քնեց: (Մտահոգված):
Որեցոր մաշվում եւ Լիզան, վոչ մի փոփոխություն դեպի լավը: Մարտոն իր նամակներում առանձնապէս հանձնարարում եւ ինձ լուրջ հոգատարություն եւ հակողություն Լիզայի առողջութեան վրա: Չեմ խնայում վոչ մի ջանք եւ նեղություն, միայն թե նա լավ լինի. սակայն չի լինում. նա ավելի շուտ դեպի անկումն եւ գնում: Դա սաստիկ անհանգստություն եւ պատճառում ինձ, թեև աշխատում եմ ցույց տալ ինձ Լիզային բոլորովին հանգիստ: (Մի քանի վայրկյան լոռություն): Շուրան իր գլխի մազերը, շորերը շտկում եւ, պատրաստվում եւ դուրս գնալ. դարձյալ մի անգամ նայելով յեւ համոզվելով, վոր քնած եւ, դուրս եւ գնում. դռան թխկոցից Լիզան զարթնում եւ յեւ հազում. նայում եւ այս յեւ այն կողմը):

ԼԻԶԱ. — Վոչ վոք չկա. Շուրան տանը չե, յերևի ժողովի յե գնացել (հազում եւ). թոքերս հանգիստ չեն. գըլուխս սաստիկ ցաւում եւ. (հազը սաստկանում եւ. մտնում եւ Ավդոտիան, քնակարանի տիրուհին):

ԱՎԴՈՏԻԱ. — Տիկին ջան, կաթը ինքդ կը կամենաս յեփ տալ, թե յես յեփ տամ: (Լիզայի հազը շարունակվում եւ): Ինչո՞ւ յես հազում, տիկին ջան, մըսէլ ես, թե՞ ինչ եւ:

ԼԻԶԱ. — Չգիտեմ, Ավդոտիա, հազս ինձ հանկարծ բռնեց. կաթը ինքդ յեփ տուր փուռի մեջ, բայց այնպէս արա, վոր չսյրվի:

ԱՎԴՈՏԻԱ. — Շատ բարի, տիկին ջան, կանեմ՝ ինչպէս կամենաս, միայն թե դու լավ լինես: (Դուրս եւ գնում):

ԼԻԶԱ. — (Մենակ): Շատ բարի կին եւ Ավդոտիան. նրա, ինչպէս եւ բոլոր սիրելիացիների վերաբերմունքը դեպի մեզ — քաղաքական արտօրականներս — չափազանց սիրալիր եւ բարեկամական եւ (հազը չե դադարում. գալիս եւ Շուրան):

ՇՈՒՐԱ.—Ա՛խ, դու արդեն զարթնել ես, Լիզա ջան, ի՞նչ ե պատահել, դու սկսել ես հագանլ: (Մոտենում և, ձեռքով շփում գլուխը, ճակատը): Դու կարծես տաքություն ել ունես, տեր-Աստված:

ԼԻԶԱ.—Քնած եյի, վոր հագս սկսեց. զարթնելիս՝ յես ինձ վատ զգացի:

ՇՈՒՐԱ.—Պետք ե խսկույն գնալ մեր ընկեր Ֆելդշեր-մանկաբարձուհի Անաստասիա Պավլովնայի մոտ և հրավիրել բժիշկ: Յես չեմ թողնի քեզ անոգնական: (Պատրաստվում ե գնալ):

ԼԻԶԱ.—Կանց, Շուրա ջան. այս բոպեյիս Ավդոտիան կաթ կը բերի. դու համարյա թե վոչինչ չես կերել այսոր:

ՇՈՒՐԱ.—Դա այնքան ել կարևոր չե, հարկավոր ե շտապել: (Գնում ե արագաքայլ. Ավդոտիոն կաթը ընում և):

ԱՎԴՈՏԻԱ.—Տիկին ջան, կաթը քո ուզածին պես յեփ տվեցի:

ԼԻԶԱ.—Շնորհակալ եմ, Ավդոտիա, դու շատ բարի յես:

ԱՎԴՈՏԻԱ.—(Սեղանի վրա դրված քաժակի մեջ կաթ և լցնում, իսկ կաթով մեծ աժանը մի կողմը դնում): Ահա, խմիր տիկին ջան, քանի տաք ե. լավ ե տաք-տաք խմել:

ԼԻԶԱ.—Թող մի քիչ պաղի:

ԱՎԴՈՏԻԱ. Ինչպես կամենաս (Լիզան հազում և). ելի հազում ես, տիկին ջան. ո՛հ, աքսորականների համար շատ դժվար ե այստեղ Սիբիրում. նրանց շատ եմ տեսել. նրանք ամենքն ել բարի յեն. սւսում առած, գիտուն մարդիկ են:

ԼԻԶԱ.—Տեսել ես, վերտեղ. միայն այս գյուղում, թե՛ ելի Սիբիրի ուրիշ տեղերում:

ԱՎԴՈՏԻԱ.—Յեղել եմ շատ տեղերում. Տուրուխանսկ, Իրկուտսկ, Զաբայկալ:

ԼԻԶԱ.—Ճանապարհորդել ես ի՞նչ նպատակով:

ԱՎԴՈՏԻԱ. — Մանկական հասակից վորք եմ մնացել և հայրս, հեռու տեղեր աշխատանքի գնալով՝ ինձ ել իր հետն եր տանում. նա հասարակ գյուղացի բանվոր եր, շատ եր սիրում ուսում առած, գիտուն մարդկանց, մանավանդ ձեզ պես աքսորականներին. մենք նրանց պատահում եյինք ամեն տեղ. նրանք միշտ զրույց եյին անում հորս հետ լավ-լավ բաների մասին, յես ել լսում եյի:

ԼԻՉԱ. — Հայրդ կենդանի՞ յե այժմ:

ԱՎԴՈՏԻԱ. Վնչ, շատ վաղուց ե վախճանվել: Նա մեռավ վոսկու հանքերում — յերկարատև ծանր հիվանդությունից հետո: Ա՛հ, վորքան տանջանքներ կրեց նա իր կյանքում:

ԼԻՉԱ. — Իսկ այստեղ կազաչինակում յեղե՞լ են միշտ քաղաքական աքսորականներ:

ԱՎԴՈՏԻԱ. — Ինչպես չե. վերջին ժամանակները շատ ավելի: Միշտ ինձ մոտ ձեզ պես լավերն են յեղել:

ԼԻՉԱ. — Ի՞նչ գիտես, Ավդոտիա, թե մենք լավ ենք:

ԱՎԴՈՏԻԱ. — Ինչի՞, չե՞մ տեսնում վոր. (Լիզան փորձում ե կաթը խմել, քայց դժվարությամբ, հազը թույլ չե տալիս. Ավդոտիան դուրս և գնում):

ԼԻՉԱ. — (Բաժակը դնում ե սեղանի վրա. փորձում և վեր կենալ յեվ նստել աթոռի վրա. խոսում ե նվաղած ձայնով. հազը քնդմիջումներով շարունակվում ե): Լինե՞լ կամ չլինե՞լ. ահա իմ կյանքիս ներկա դիվեմման: Լավ ե չլինել, քան թե այսպես լինել: Վերակենդանանալ կարելի յեր միայն հրաշքով, գերբնական ուժով. քայց մտածել դրա մասին — ցնորք ե:

Հոռետեսությունը, ասում են, լավ չե. գիտեմ այդ. նա ավերիչ ե, նա ինձ արդեն ամբողջապես սլաշարել ե: (Հազը սաստկանում ե): Իմ կյանքի խնդիրն արդեն վճոված ե, իմ գոյության իմաստը չքացած (հուզվելով). ինչ ե մնում ինձ անել, անձնատապանություն, վերջ տալ կյանքին, իմ և թե յերեխայի կյանքին: «Դու բարոյական

վոչ մի իրավունք չունես այդ անելու, — ասաց խրոխտաբար Մարտոն. մանավանդ, ավելացրեց, դա վոճրագործութիւնն էր լինելը յերեխայի վերաբերմամբ: Ուրեմն ի՞նչ անել, չգիտեմ. յես միայն մի բան լավ գիտեմ, վոր իմ վախճանը էր լինի վողբերգական. յես նախազգում եմ, վոր նա հեռու չե: Մի միակ փափագ ունեմ այժմ. տեսնել դարձյալ մի անգամ Մարտոյին և լսել նրանից ընկերական սիրո խոսք, նույնիսկ կշտամբանք: Ո՛, կյանք, վճրքանքաղցը ես յեղել ինձ համար, բայց վճրքան անողոք, դժոխային այժմս: (Խեղացնորի սկսս): Բարի մարդիկ, ընկերներ, հասեք, հասեք ինձ շուտափույթ ոգնութեան: (Չայնը խեղդվում և, ուժասպառ, գրեթէ անզգայութեան մեջ՝ ընկնում և աթոռի յեվ սեղանի վրա. Շուրան վրա յն հասնում, սարսափահար և լինում, գտնելով նրան այդ վիճակում):

ՇՈՒՐԱ. — Վայ, Լիզա ջան, Լիզա ջան, այդ ի՞նչ ուրիշեմ տեսնում քեզ... (Հասնում և ոգնութեան):

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ւ Յ Ր

ՊԸՏԿԵՐ ՅԵՐԿՐՈՐԳ

Լիզայի և Շուրայի նույն խրճիթ-բնակարանը.

Լիզան մահճակալում պառկած՝ անհուսալի դրության մեջ քնած է, յերբեմն շնչառության ժամանակ լսվում են ինչ վոր անսովոր ձայներ. սեղանի վրա կա մի շիշ (կաթով), բաժակ, դեղի սրվակներ:

Շուրան մահճակալի մոտ նստած՝ անձնվիրաբար հսկում է. վրտի կանգնելով այլայլված՝ սկսում է խոսել հազիվ լսելի ձայնով:

ՇՈՒՐԱ. — Աստված իմ, կարծես բանը բանից արդեն անցել է. մոտ յերկու ամիս այսպես շարունակ հիվանդ և հիվանդ — ինչո՞վ, արագընթաց բարակացավով: Վրտներն արդեն ուռել են. բժիշկը և Անաստասիա Պավլովնան արդեն ձեռք են քաշել, ասացին՝ այլևս փրկություն չկա. (ատանձին շեշտով). փրկություն չկա այլևս: Լիզայից պետք է բաժանվենք, նրա մահը պետք է տեսնենք այսօր վաղը. նա և յերեխան միասին... ո՞, դժոխային միտք. ո՞, մարդկային չար վողիներ. խնդացեք, հրճվեցեք այս չքնաղ հեղափոխականի մահով. սա ձեր զոհն է, ձեր ցնծության առարկան: (Մտնում և Անաստասիա Պավլովնան):

ԱՆ. ՊԱՎԼ. — Բարև, ընկեր Շուրա, ինչպես է հիվանդը. (մոտենում և յեղ նայում). նա քնած է. քունն ինչպես է:

ՇՈՒՐԱ. — Շատ անհանգիստ:

ԱՆ. ՊԱՎԼ. — Ի՞նչպես է խոսում:

ՇՈՒՐԱ. — Մեծ դժվարությամբ. դիտակցությունը տեղն է:

ԱՆ. ՊԱՎԼ.—(Նայում և Լիզայի յերեսին. զգուշությաւ ը վերմակը բարձրացնում և ուռած վտանքը տեսնելու). լավ չե, ընկեր Շուրա, Լիզայի դրությունը. ծանր և սակ, բայց պետք և սակ, վոր նրա կյանքի վերջին բուսկներն են: Արագընթաց բարակացաւը մի անտանելի, անբուժելի հիվանդությունն է:

ՇՈՒՐԱ.—Միթե ոգնության վոչ մի ճար չկա:

ԱՆ. ՊԱՎԼ.—Վոչ մի:

ՇՈՒՐԱ.—Սոսկայի և այդ:

ԱՆ. ՊԱՎԼ.—Շատ ցաւալի յե, բայց այդպես և: Սյդ բարակացաւը հաճախակի յերևույթ և այստեղ Սիրիբի յերկրներում: Նա շատ դոհեր և տանում առաւելապես թույլ թոքերի և կազմվածքի տեր և տաք կլիմային սովոր հարավային բնակիչներին:

ՇՈՒՐԱ.—Լիզան ուղրայինցի յե, այնքան ել տաք յերկիր չե Ռւկրայնան:

ԱՆ. ՊԱՎԼ.—Բայց ելի Սիրիբի հետ համեմատած՝ հարավային յերկիր կարելի յե համարել:

ՇՈՒՐԱ.—(Խորին վշտով): Ընկ. Աս. Պավլովնա, հաշտվել այն մտքի հետ, վոր Լիզան վաղն այլևս մեզ հետ չի վնելու, յես չեմ կարողանում... Նա միակն եր մեր կին ընկերների մեջ, պաշտելի ասենքին և մանավանդ բանվորներին. չկա մեկը ներկայումս, վոր նրան փոխարինել կարողանա:

ԱՆ. ՊԱՎԼ. Անտարակույս կորուստը շատ ծանր կըլինի: (Մանում և Ավդոտիան):

ԱՎԴՈՏԻԱ.—(Տալով Շուրային նաւատ): Որիորդ, այս բուսկիս նամակ բերեցին ձեզ համար:

ՇՈՒՐԱ.—Շնորհակալ եմ, Ավդոտիա. (վերջինս դուրս և գնում: Շուրան, արագ պատռելով ծրարը՝ նայում և նաւակի ձեռագրին լեզ ստորագրությանը). Մարտոյից և նամակը (մի քանի վայրկյան կարդում և մտքում): ՌՎ իմ Աստված, ինչ վողբերգական մտննա. նա յերկի ինքը շու-

տով այստեղ կը լինի. գրում է, վոր այս նամակի հետ թերևս միաժամանակ ինքն ել մեզ մտա լինի: Նա գալիս է վոչ միայն տեսնելու, այլ և փրկելու:

ԱՆ. ՊԱՎԼ. — Ի՞նչպես թե փրկելու:

ՇՈՒՐԱ. — Հասկանում եք, ընկեր Ան. Պավլովնա, նրան հայտնի չէ սրա արագընթաց թոքախտով հիվանդ լինելը. մինչև այդ՝ յես նրան գրել եյի, վոր Լիզան բուրբուքին ընկճված՝ Ֆիզիքապես քայքայվում, մաշվում է, վոր այդ գրության մեջ նա կարող է տրագիքական վախճան ունենալ, յեթե ուժեղ մի ձեռք չհասնի ժամանակին նրան ոգնության: Մարտոն վճռել է իրեն զոհաբերել Լիզային. նա գալիս է նրա ընկեր-ամուսինը և յերեխայի հայր ու խնամակալը լինելու առաջարկով. բայց վճռալիս տրագիզմ, յերբ կը տեսնի Լիզային որհասական վիճակում. (այդ ընդհանր Լիզան, տարրինակ ձայներ հանելով՝ աչքերը քացում և Շուրան լեվ Ա. Պավլովնան մոտենում են):

ՇՈՒՐԱ. — Լիզա ջան, Լիզա ջան:

ԼԻԶԱ. (թուլացած ձեռքով թեթեվ հուսահատական շարժում և անում). Եհ, Շուրա, Մարտո...

ԱՆ. ՊԱՎԼ. — (Շուրայի ահանջին փախալով). Ընկեր Շուրա, յես նրան շատ վատ եմ գտնում, գրեթե հոգևարքի մեջ:

ՇՈՒՐԱ. — Ո՛, սարսափ (դառնալով Լիզային): Լիզա ջան, Մարտոն, հա Մարտոն գալիս է, նամակ է գրել:

ԼԻԶԱ. — Մարտո, ախ, Մարտո, նամակ...

ՇՈՒՐԱ. — Այո, նամակ, գալիս է...

ԼԻԶԱ. — (Վերջին խոսքերից նա ցնցվում է վորպես զարվանսական հոսանքից): Ահ, կարգա:

ՇՈՒՐԱ. — (Կարողում է ծանր): «Սիրելի Շուրա, ստացա քո վերջին նամակը, վորն ինձ կատարելապես ցնցեց: Դու գրում ես, վոր ուժեղ մի ձեռք միայն կարող է նրան «փրկել»: Հայտնիր Լիզային, վոր վճռել եմ ինձ զոհաբերել նրան. նրա կյանքը բանվորության կյանքն է. նրանց

միմյանցից բաժանել չի կարելի: Յես վճռեցի գալ և առաջարկել Լիզային նրա ընկեր-ամուսինը լինելու, նրանից ծնվելիք մանկան հայր և խնամակալը լինելու:

ԼԻԶԱ. — (Ցնցվելով) Ամուսին, հայր...

ՇՈՒԲԱ. (Շարունակում և): Բարոյական այդ պարտքն ինձ վրա յեմ առնում: Դրանից կը շահվի անկասկած մեր հեղափոխական-քաղաքական գործը: Լիզան սուրճն է մեր կին-ընկերների շարքում:

Հայտնիր նրան իմ այս վճիռը: Մերժումը նրա կողմից անսպասելի կը լիներ: Այս նամակն ուղարկում եմ, միևնույն ժամանակ գալիս եմ և յես. թերևս միաժամանակ լինենք ձեզ մոտ, նամակս և յես:

Ընկերական ջերմ համբույրներով՝

ձեր Մարտո:

ԼԻԶԱ. — (Եվաղած ծայնով): Ահ, Մարտո... (Այդ րոպեյին տանտիրուհի Ավդոտիայի սենյակից խոսակցության ծայներ են լսվում):

ՄԱՐՏՈ. — Տիկին Լիզան և որիորդ Շուբան այստեղ են բնակվում, տանն են արդյոք:

ԱՎԴՈՏԻԱ. — Այստեղ են. բայց տիկ. Լիզան պառկած անկողնում անհուսալի հիվանդ դրության մեջ է:

ՄԱՐՏՈ. — Ինչպես, անհուսալի հիվանդ...

ՇՈՒԲԱ. — Ախ, Մարտոի ձայնն է, Մարտոն է:

(Մարտոն մտնում է Ավդոտիայի հետ. Շուբան դիմավորում է նրան լացի ծայնով. Մարտոն արագաքայլ գնում է դեպի մահճակալը յեվ փարվում Լիզային):

ՄԱՐՏՈ. — Լիզա ջան, ի՞նչ է պատահել:

ԼԻԶԱ. — (Ծանաշելով Մարտոյին՝ մեռելային ծայնով) Մարտո, դու... այստեղ...

ՄԱՐՏՈ, — Այո, յես եմ, Լիզա ջան, դու բուրբովին

անճանաչելի յես դարձել: (Դառնալով Շուրային յեվ համբուրվելուց հետո նրա հետ, խորին ցավի յեվ կշտամբանքի շեշտով ասում և նրան): Ընկեր Շուրա, ինչպէս դու որ առաջ չհաղորդեցիր ինձ բոլորը ճշտությամբ:

ՇՈՒՐԱ. (Ընդձված ձայնով): Մարտո ջան, մոտ ժամանակներս արագընթաց թոքախտի սլատճառով՝ նրա դրությունը սաստիկ ծանրացավ. բժիշկը և Անաստասյա Պավլովնան (Շուրան ցույց և տալիս վերջինիս վրա, Մարտոն մեկնում և ձեռքը յեվ ծանոթանում) առանձնապէս խնամում էյին. բայց վոչինչ դուրս չեկավ (հեկեկալով): Մարտո ջան, Լիզան իր կյանքի վերջին բոպեներն և ապրում:

ԱՆ. ՊԱՎԼ. — Այո, հոգեարքի մեջ և:

ՄԱՐՏՈ. — (Ցնցված վերջին խոսքերից): Կյանքի վերջին բոպեները... ո՛հ, անբախտ մարդ, անողոք կյանք... (Նայելով Լիզային) Լիզա ջան (քայց Լիզան լուռ և, չի արձագանքում): Լիզա ջան: (Մահվան ընդմէջ, աչքերը փակում և, արդեն մահացավ. Շուրան յեվ Ան. Պավլովնան սեղմ մոտենում են մահճակալին):

ԱՆ. ՊԱՎԼ. — Ընկերն արդեն մահացավ:

ՄԱՐՏՈ. — Մահացավ, Լիզան մահացավ (Շուրան, Ան. Պավլովնան վողորում են, Ավդոտիան արտասվում և):

ԱՎԴՈՏԻԱ. — (Խորին կարեկցությամբ): Իմ խեղճ բարի տիկին:

ՄԱՐՏՈ. — Չկա այլևս Լիզան. ո՛հ, խեղճ ընկեր, բազմաշխատ, անգնահատելի ընկեր, վո՛րքան դու տանջվեցիր բարբարոսների ձեռքից. (Շուրան ընկել և աթոռի վրա, թաշկինակը աչքերին չե կարողանում զսպել իր կակիծն ու հեկեկանքը. Ան. Պավլովնան մի կողմը քաշված՝ սաստիկ հուզված և յերեւում. Մարտոն կարծես հավասարակըշուտթ յունը կորցրած՝ հուսահատական շարժումներ և կատարում. Ավդոտիան շարունակ կանգնած դռան մոտ գոգնոցով յիջրեմն աչքերն և սրբում):

ԱՆ. ՊԱՎԼ. — Յես կերթամ անմիջապէս այս տխուր դեպքը հաղորդելու ընկերներին (պատրաստվում ե գնալ նրա հետ դուրս ե գնում Ավդոտիան. Շուրան Լիզայի ղիակի վրա ընկած շարունակում ե վողքի հուսահատական ձայներ հանել. Մարտոն վշտահար նայում ե շարունակ անշնչացած Լիզային):

ՄԱՐՏՈ. — (Զգաստացած, խորին հուզմունքով): Գարձյալ մի պայծառ ասող մարեց .. E pur si muove Révolution... *)

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ի Յ Ր

*) «Բայց ե այնպէս հա — հեղափոխութեանը — շարժվում ե...»:

ՀԵՂԻՆԱԿԻ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

1. «Բանվորների ազահովազրությունը Արեմտյան Յեզրոպայում
և Թուսաստանում» Թիֆլիս, 1894 թ.
2. «Փուչ զավակ» դրամա 5 գործ, » 1905 »
3. „Рабочее движение и социал-демократия на Кавказе“
с предисл. Г. В. Плеханова
I изд. Женева, 1910 г.
II изд. (Госиздат.) Москва, 1923 г.
4. «La guerre actuelle et le socialisme»
Հա Շո-դը-ֆոն (Շվեյցարյա) 1915 թ.
5. «Անցյալի հիշողություններից», Թիֆլիս, 1918 թ.
6. «Անդրկովկասի քաղաքական կյանքը 1918 թվին»,
Թիֆլիս, 1919 թ.
7. „Записки Революционера“, неперіодическ. издание № 1,
Тифлис 1920 г.
8. „Материалы по истории отпадения Закавказья от России“
Тифлис, изд. „Красн. Кн.“ 1923 г.
9. «Բայց և այնպես նա շարժվում է» (E pur si muove...), դրա-
մա 4 գործ., Սիրիի քաղաքական արտոբյալների կյանքից.
Թիֆլիս, 1925 թ.

Պատշաճօվում և արագուրյան յեվ արտով լույս կը տեսնի հեղինակի

«МИРОВАЯ ВОЙНА И СОЦИАЛИЗМ»

Թարգմ. Ֆրանսերենից

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0026952

50

9422 4 60 500

A $\frac{11}{3237}$

285
5